

FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS:

*Rakjuk együtt
helyre a kockákat*

2020.

CIVIL KERESZTAL
A FENNTARTHATÓ
FEJLŐDÉSI CÉLOKÉRT

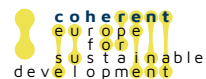
Tartalomjegyzék

	Előszó	4
1.	Javaslatok a Fenntartható Fejlődési Célok rendszerszemléletű megvalósítására	5
1.1	A 2030-ig terjedő nemzeti stratégia elkészítésének előzményei	5
1.2	A jövőkép célterületei és a stratégiai célok	6
1.3	A beavatkozások stratégiai szempontjai, főbb eszközei	8
1.4	A kormányzati stratégia megvalósítása	12
2.	A fenntartható fejlődési és a fejlesztési programok: a társadalmi és a környezeti célokra vonatkozó összhang szükségessége <i>Szerző: Faragó Tibor, Szent István Egyetem</i>	13
3.	Fenntartható jövő – embertől emberig - Gondolatok az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljai körül <i>Szerző: Solymári Dániel, Magyar Máltai Szeretetszolgálat</i>	15
4.	A hagyományos környezetpolitikai eszközrendszer meghaladásának szükségessége <i>Szerző: Farkas István Tamás, Magyar Természetvédők Szövetsége</i>	17
5.	Hivatalos fejlesztési támogatások és koherens nemzetközi fejlesztési erőfeszítések <i>Szerző: Balogh Réka, Hand Szövetség</i>	21
6.	Az Európai Unió költségvetésének fenntarthatósági reformja <i>Szerző: Domaniczky Orsolya, CEEweb a Biológiai Sokféleségért</i>	24
7.	Éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás hatékony vízgazdálkodással és vízbarát tájgazdálkodással <i>Szerző: Dedák Dalma, WWF Magyarország</i>	28
8.	Települési zöldfelületek a globális felmelegedésben <i>Szerző: Lajtmann Csaba, Magyarországi Éghajlatvédelmi Szövetség</i>	32
9.	Szabadkereskedelmi egyezmények és a befektetvédelmi rendszer <i>Szerző: Fidrich Róbert, Magyar Természetvédők Szövetsége</i>	34
10.	Elektronikai eszközök és környezeti terhelés <i>Szerző: Fidrich Róbert, Magyar Természetvédők Szövetsége</i>	37
11.	A Natura 2000 hálózat értékeinek - kiemelve a gyepnek - megőrzése <i>Szerző: Varga Ildikó, CEEweb a Biológiai Sokféleségért</i>	40
12.	Szénkivezetés Magyarországon <i>Szerző: Kovács Bence, Magyar Természetvédők Szövetsége</i>	44
13.	Közösségi energia: erőforrásfelhasználás és helyi gazdaság összhangja? <i>Szerző: Botár Alexa, Magyar Természetvédők Szövetsége</i>	47

Kiadja: HAND Szövetség,
Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési
Civil Szövetség
Székhely: 1137 Budapest, Pozsonyi út 14. 2/9.
E-mail: info@hand.org.hu
www.hand.org.hu
Felelős kiadó: Újszászi Györgyi

Civil Kerekasztal a Fenntartható Fejlesztési Célokért
Székhely: 1137 Budapest, Pozsonyi út 14. 2/9.
E-mail: info@hand.org.hu
www.ffcelok.hu
Felelős kiadó: Éger Ákos

ISBN 978-615-81469-2-0

***A dokumentum az Európai Bizottság támogatásával
valósult meg. Tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai
Bizottság véleményét, felelőssége a projektekre nem terjed ki.***

Szerkesztő: Éger Ákos,
Civil Kerekasztal
a Fenntartható Fejlesztési Célokért

Közreműködött: Martoni András, ügyvezető igazgató,
HAND Szövetség, Nemzetközi
Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség

Grafikus: Simon Gábor

Készült: 2020.

Előszó

Az ENSZ közgyűlése által 2015-ben elfogadott „Világunk átalakítása: a fenntartható fejlődés 2030-ig szóló programja” és az abban foglalt Fenntartható Fejlődési Célok egy jobb és fenntarthatóbb jövő ígérését hordozzák. Megpróbálnak választ találni azokra a globális kihívásokra, amelyekkel szembe kell néznünk, ideértve a szegénységet, az egyenlőtlenséget, az éghajlatváltozást, a természet pusztulását, a békét és a társadalmi igazságosságot veszélyeztető folyamatokat is.

Az ENSZ és így a világ is óriási lépést tett előre, mikor az addig különálló fejlesztési, fenntartható fejlődési stratégiákat egy közös célrendszerrel gyúrta össze. Így gyakorlattá alakította azt a felismerést, hogy az egyes problémákra nem különálló, egymást gyengítő, hanem összefüggő, egymást erősítő válaszokat kell adni. Csodák azonban nincsenek. Az egyes szakterületek érdekcsoportjai által befolyásolt folyamat során számos olyan cél is került a dokumentumba, amely ellentmondásban van más célokkal, illetve amelyek céljai – nem megfelelő megvalósításuk során – egymás ellen is „dolgozhatnak”.

Ezért most rajtunk a sor, hogy a gyakorlatban alkalmazzuk a rendszerszemléletet, felismerve, hogy egy fenntartható társadalom nem a számos különálló problémát próbálja megoldani, hanem tudomásul veszi és megérti, hogy minden probléma valamilyen rendszerben, a környezet és a

fejlődés összefüggésében létezik. Korunk kihívása, hogy az összefüggő problémákra rendszerszemléletű választ találjunk, és a részproblémákra irányuló széttagolt rendszer intézményeinek működését összehangoljuk, és egy egységesen működő intézményrendszerbe szervezzük. Átjárható, együttműködő, teljességben gondolkodó és intézkedő intézményrendszerre van szükség az eddigi szektorszemlélet helyett.

Ezért is egyeztetett különböző területeket képviselő tizenegy civil szervezet¹ 2017-ben, és alakult meg a Civil Kerekasztal a Fenntartható Fejlődési Célokért. A jelen kiadványunkban bemutatjuk az általunk legsürgetőbbnek ítélt célokkal összefüggő problémákat, és felvázoljuk azokat az alapelveket és eszközöket, amelyek mentén ezek rendszerszemléletű megoldásához hozzá kellene mihamarabb látni. Továbbá tucatnyi területről hozunk példákat, bemutatva a jelenlegi helyzetet, az egymás ellen ható folyamatokat és az ezek felszámolásához vezető elengedhetetlen feladatokat.

Ahogy a Fenntartható Fejlődési Célok megvalósításán a társadalom összes szereplőjének közösen kell dolgoznia, úgy reméljük, hogy kezdve a helyi civil szervezetek képviselőitől egészen az országos szintű döntéshozókig haszonnal forgatják majd kiadványunkat, és az ebben foglaltakat hasznosítják mindennapi döntéseik, cselekedeteik során. Rakjuk együtt helyre a kockákat!

Civil Kerekasztal a Fenntartható Fejlődési Célokért

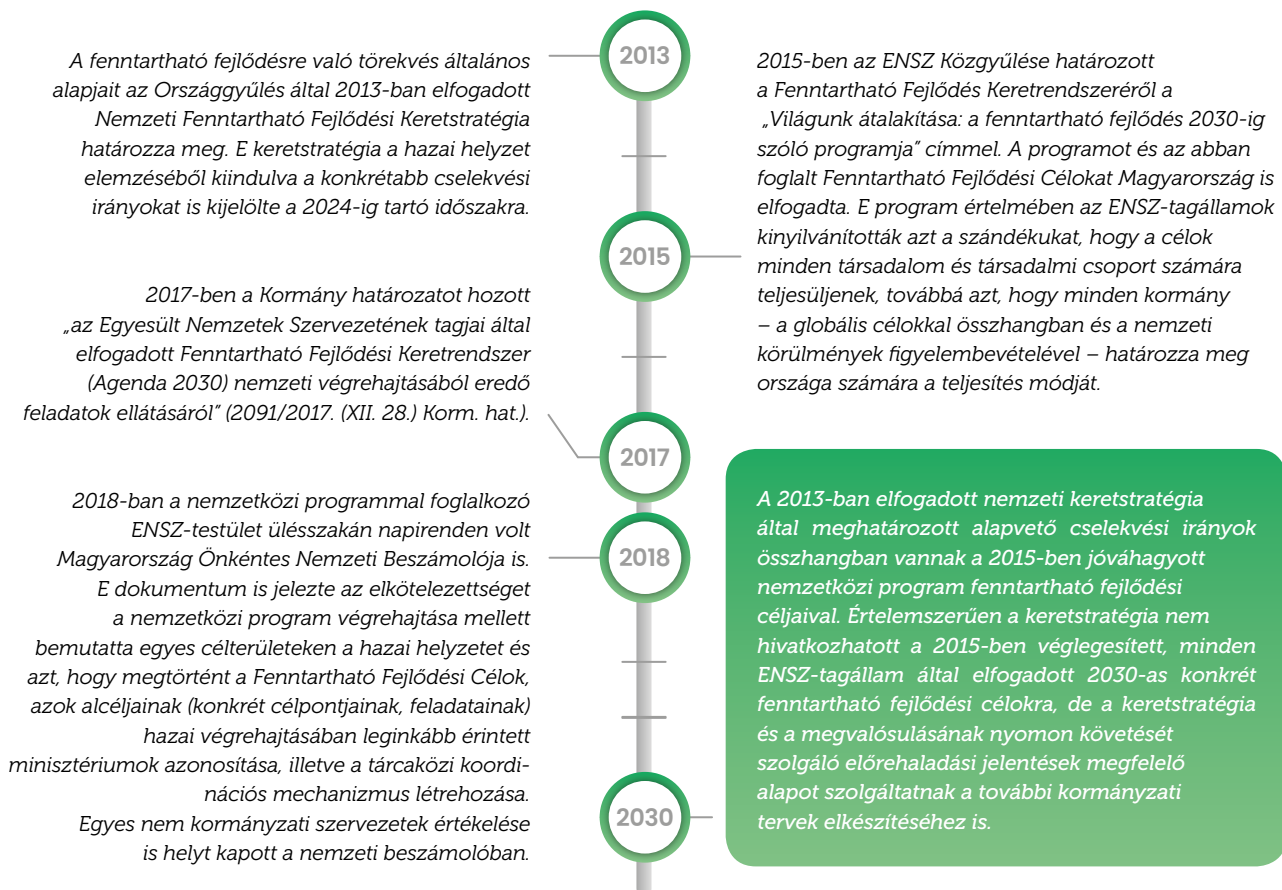

¹ CEEweb a Biológiai Sokféleségért, DEMNET Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány, HAND Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség, KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdálkodásért, Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Magyar Szegénységellenes Hálózat, Magyar Természetvédők Szövetsége, Magyarországi Éghajlatvédelmi Szövetség, Professzorok Batthyány Köre, Védegyelet, WWF Magyarország.

Javaslatok a Fenntartható Fejlődési Célok rendszerszemléletű megvalósítására

1.1. A 2030-ig terjedő nemzeti stratégia elkészítésének előzményei

A fenntartható fejlődés, azaz a fenntarthatóság követelményeivel összhangban álló fejlődés megvalósítása Magyarország számára is kulcsfontosságú célkitűzés. A 2011-ben elfogadott Alaptörvény rendelkezik a fenntartható fejlődés számos követelményéről, így többek között az alapvető emberi jogokról (I), a szociális biztonságról (XIX) és az esélyegyenlőségről (XV), az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférésről mindenki számára (XX), az oktatásban való részvételről (XI), a természeti erőforrások fenntartható használatáról (P) valamint az egészséges környezetről (XXI), az emberhez méltó lakhatásról (XXII) és a fenntartható fejlődés érdekében folytatott nemzetközi együttműködésben való részvételről (Q/1). Mindezek figyelembevételével a Magyarország által is elfogadott nemzetközi programhoz kapcsolódóan a hazai Fenntartható Fejlődési Célok 2030-ig szóló konkrét feladatai végrehajtásának átfogó keretet biztosító kormányzati stratégia és az ahhoz kapcsolódó konkrét intézkedési terv kidolgozásához és megvalósításához mindenekelőtt az alábbi vállalásokat kell számításba venni.

1.2. A jövőkép célterületei és a stratégiai célok

A nemzetközi program keretében, illetve célterületeinek vonatkozásában a Magyarországra is közvetlenül vonatkozó, 2030-ig elérendő – egymással összefüggésben, kölcsönhatásban álló – fenntartható fejlődésünkhöz lényeges stratégiai célok a következők.

A méltányos emberi élettel kapcsolatos főbb célok, vállalások

- A mélyszegénység felszámolása, de a mélyszegénységben élők arányának legalább felére csökkentése.
- Ennek érdekében is a megfelelő szociális védelem, az alapvető gazdasági erőforrásokhoz, szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyenlő jogának biztosítása mindenki számára.
- Annak elérése, hogy mindenki mentesüljön az éhínség és az alultápláltság problémájától.
- Mindenkinek elérhető legyen a biztonságos és megfizethető ivóvíz, a megfelelő szintű szanitáció és higiénia; ezek és a kapcsolódó környezeti célok elérése érdekében is a vízminőség és a vízhasználat hatékonyságának javítása; az integrált vízkészlet-gazdálkodás megvalósítása.
- A nem járványos betegségekből fakadó korai halálozás legalább egyharmadával való csökkentése, a drog- és alkoholfogyasztásból, a közlekedési balesetekből, az egészségkárosító környezeti hatásokból eredő halálozási arány és egészségkárosodás jelentős fokú csökkentése.
- Az újszülöttek és az öt év alattiak esetében a tulajdonképpen megelőzhető okokból történő elhalálozás teljes kiküszöbölése.
- A megfelelő, biztonságos és megfizethető lakhatás és ahhoz kapcsolódóan az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzájutás mindenkinek.
- Minden fiatalnak a megfelelő minőségű alapfokú és középfokú oktatásban való részvétel biztosítása, az iskola elvégzési lehetőségének megteremtése.
- Teljes foglalkoztatottság, a tisztességes munka biztosítása mindenkinek.
- Az egyenlőtlenségek csökkentése, konkrétan a népesség – jövedelmi szintje szerint – legszegényebb 40 százalékának a jövedelem tartós, az átlagnál nagyobb ütemű emelkedésének biztosítása; a nemek közötti teljes egyenlőség biztosítása, a nők közéletben való egyenlőségének elérése, a családért, az otthonért végzett tevékenységük elismerése.

A gazdasággal kapcsolatos főbb célok, vállalások

- ▶ A fenntartható fejlődés követelményeivel összhangban álló gazdasági fejlődés és az erőforrás-hatékonyság javítása.
- ▶ A fenntartható fogyasztásra és termelésre való fokozatos áttérés.
- ▶ A környezetpusztítás mérséklése, „környezetbarát” technológiák alkalmazása és azok kapcsán az innováció elősegítése.
- ▶ Fenntartható mezőgazdasági gyakorlat követése, amely elősegíti az ökológiai rendszerek fennmaradását és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodást, a talajminőség javítását, a genetikai diverzitás fenntartását.
- ▶ Megfizethető, megbízható és modern energiaszolgáltatás elérése mindenkinek; a megújuló energiák arányának lényeges növelése, az energiahatékonyság-javítás ütemének megkétszerezése.

A környezettel kapcsolatos főbb célok, vállalások

- ▶ A települési környezetminőség javítása és a települések környezetterhelésének csökkentése.
- ▶ A fenntartható településtervezés és regionális területfejlesztés alkalmazása.
- ▶ A talajminőség javítása, a talajszennyezés csökkentése, a talajpusztulás megállítása.
- ▶ Tartamos gazdálkodás az erdőkkel. Helyes vegyianyag-kezelés.
- ▶ Hulladékcsökkentés, életciklus-szemléletű hulladékgazdálkodás.
- ▶ A természeti és az épített környezet egyetemes értékeinek a megőrzése.
- ▶ A biológiai sokféleség csökkenésének megállítása, az özönfajokkal kapcsolatos problémák megoldása.
- ▶ Az éghajlatváltozás kapcsán a kibocsátáscsökkentéssel és az alkalmazkodással összefüggő célok elérése, amelyeket a 2015 végén elfogadott Párizsi Megállapodás részletezett.

A jogállamisággal, együttműködéssel kapcsolatos főbb célok, vállalások

- ▶ A pénzügyi „panamák”, a korrupció és a megvesztegetés visszaszorítása.
- ▶ A nyilvánosság részvétele a döntéshozatalban; az információkhoz való hozzáférés.
- ▶ Diszkriminációmentes szabályozás.
- ▶ Együttműködés az érdekképviseleti, nem kormányzati szervezetekkel mind a nemzeti szintű feladatok meghatározásában, mind azok végrehajtásában.
- ▶ Hatékony részvétel a nemzetközi fejlesztési együttműködésben a Fenntartható Fejlődési Célok elérése érdekében.

1.3 A beavatkozások stratégiai szempontjai, főbb eszközei

A Fenntartható Fejlődési Célok hazai végrehajtása során nem elkülönítetten kell foglalkozni az egyes célterületekkel, hanem a megoldást rendszerben értelmezve, a társadalmi-gazdasági és a környezeti ügyek összefüggéseire való figyelemmel. Lényeges, hogy a problémákat létrehozó hajtóerők megváltoztatását érjük el. El kell kerülni az egyes célok megvalósítása közötti ütközéseket. Tehát mindenképp olyan rendszerszemléletű megoldásokra van szükség, amelyek a hajtóerők szintjén hatnak és így több cél megvalósulásához járulnak hozzá.

A kormányzati stratégia és cselekvési terv összeállítása során számításba kell venni a kiindulási helyzetet átfogóan és minden egyes érintett célterület, ágazat kapcsán. Ehhez jól felhasználható többek között a KSH által közreadott fenntartható fejlődési helyzetkép és a nemzeti keretstratégia legutóbbi előrehaladási jelentése is.

A főbb stratégiai szempontok, eszközök a fenntartható fejlődési célok eléréséhez
(részletesebb kifejtésük alább):

- **1** Az ágazati politikák összehangolása a fenntarthatóság keretrendszerével
- **2** A társadalmi fenntarthatóság erősítése
- **3** A helyi társadalom és gazdaság megerősítése
- **4** A természeti erőforrásokkal való tartamos gazdálkodás és a környezetterhelés csökkentése
- **5** Szabályozási eszközök, illetve közpénzekből támogatott tevékenységek összehangjának megteremtése a fenntarthatósággal
- **6** A fenntarthatósági szemléletváltás elősegítése a magyar társadalomban
- **7** A jó kormányzás állami, társadalmi feltételei
- **8** A fenntarthatóság elveinek megfelelően a nemzetközi együttműködésben való részvétel, beleértve a nemzetközi fejlesztésfinanszírozást is

Az ágazati politikák összehangolása a fenntarthatóság keretrendszerével

Fel kell tární és meg kell erősíteni a fenntartható fejlődési keretrendszerbe illeszkedő szakpolitikai koherenciákat, ki kell küszöbölni az ágazati politikák közötti ellentmondásokat (inkonzisztenciákat); törekedni kell a különböző ágazati szempontok közötti összhang, szinergia megteremtésére, illetve az ebben rejlő lehetőségek minél teljesebb kiaknázására.

A szakpolitikai koherenciák megteremtése során kiemelt figyelmet kell fordítani az EU-szabályozásból és a nemzetközi megállapodásokból fakadó kötelezettségekre és a határon átnyúló szinergiák fejlesztésében rejlő lehetőségekre; Magyarország bel- és külpolitikai döntései során szem előtt kell tartani más – különösen a fejlődő – országok fenntarthatósági szempontjait is.

Nagy figyelmet kell fordítani a fenntarthatósági szempontokra a társadalmi és környezeti hatásai miatt kiemelkedő jelentőségű olyan ágazatok esetében, mint az agrárium és az erdőgazdálkodás, az energiagazdálkodás és a közlekedés.

Az ágazati politikák esetében kizárólag a fenntartható társadalom létrejöttéhez szükséges kutatás-fejlesztési programok támogatását kell megvalósítani.

A gazdaság fejlesztése során kulcsfontosságú a fenntarthatósági követelmények figyelembevétele, s ezáltal a nemzetgazdaság új, „egészséges” alapokra való helyezése.

A gazdasági fejlődést ösztönző döntéshozatal során olyan mérőszámokat kell figyelembe venni, melyek kalkulálnak a termelés erőforrás-hatékonyságával is.

A társadalmi fenntarthatóság erősítése

A méltányos emberi élet alapvető feltételeinek biztosítása a hazai társadalomban is mindenki számára a társadalmi fenntarthatóság alapkövetelménye, és ennek egymással is szorosan összefüggő céljait, feladatait részletesen tartalmazza a 2015-ben elfogadott fenntartható fejlődési program, az alaptörvényünk számos rendelkezése és a nemzeti keretstratégia is.

A mélyszegénység felszámolásának alapja, hogy mindenki egyenlő eséllyel férjen hozzá a jövedelem-teremtés feltételeihez (természeti erőforrások, tudás, információ, piac, olcsó hitel stb.).

A mélyszegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázatának kitett embertársaink, mindenekeelőtt a súlyos anyagi nélkülözésben élők életkörülményeinek javítása fontos fenntartható fejlődési feladat; külön is említendő „lakhatási szegénység” problémaköre.

A mélyszegénység leginkább az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezőket, a munkanélkülieket, a roma embereket (a közhiedelem ellenére a szegénységben élő emberek többsége nem roma származású), az egy szülő háztartásokat és nem utolsó sorban a 18 év alatti gyerekeket és fiatalokat érinti, emiatt is kulcskérdés e vonatkozásban az eddigieknél hathatósabb cselekvés.

A tisztas megélhetést biztosító foglalkoztatás, a tanulási lehetőség, a megfelelő egészségügyi ellátás, a kellő mennyiségű élelmiszer, a lakhatás és a szociális háló stb. olyan kulcselemei e feladatkörnek, amelyekért többet kell tenni; külön figyelmet igényelnek hazánkban egyebek mellett a népesedési és az elvándorlási folyamatok, az oktatás és az egészségügy színvonala, ezek nagy területi különbségei, a nem fertőző krónikus megbetegedések nagyon „nem fenntartható” szintje.

A helyi társadalom és gazdaság megerősítése

A szubszidiaritás elvének megfelelően növelni kell a helyi és térségi szint döntéshozatali lehetőségeit, az információkhoz való hozzáférést, a térségi együttműködést; fokozni kell a helyi közösségek szerepét a természeti erőforrások hasznosításával kapcsolatos döntésekben, beleértve a termőföldet és az erdőt is; a vidék megtartóképeségének erősítése érdekében fenntartható módon kell biztosítani a megélhetéshez szükséges helyi infrastruktúrát.

Erősíteni kell a helyi erőforrásokra és tudásra alapuló helyi gazdaságot és kereskedelmet, a helyi gazdasági szereplők közötti együttműködést (ezt segítheti a helyi és térségi kamatmentes pénzhelyettesítők rendszere is, mert hozzájárul a hasznok helyben tartásához).

A vidék megtartóképeségének fokozása érdekében fenntartható módon biztosítani kell a megélhetéshez szükséges helyi infrastruktúrát.

A természeti erőforrásokkal való tartamos gazdálkodás és a környezetterhelés csökkentése

A társadalmi-gazdasági fejlesztési célok esetében az érintett természeti erőforrásokra vonatkozóan elsődlegesnek kell tekinteni az erőforrás-felhasználás csökkentési lehetőségeit, az erőforrások gondos, tartamos használatát; olyan gazdaságpolitikai szabályozókat és eszközöket kell alkalmazni, amelyek tükrözik a természeti erőforrások korlátos voltát, és előidézik az energia-, anyag-, termő- föld- és területhasználat csökkenését.

A zöldmezős beruházások helyett barnamezős beruházásokat kell megvalósítani.

Az ökoszisztéma-szolgáltatások fenntartása érdekében növelni kell a természetes területek nagyságát; a biológiai sokféleség megőrzéséért határozottabban kell fellépni.

Csökkenteni kell a káros környezeti kibocsátásokat, beleértve a komoly egészségi hatásokat is okozó levegőtisztosító anyagokét, a hatékony klímapolitika keretében az üvegházhatású gázokét.

Szabályozási eszközök, illetve közpénzekből támogatott tevékenységek összhangjának megteremtése a fenntarthatósággal

Ezek a tevékenységek csak olyanok lehetnek, amelyek közcélokat szolgálnak, és nem okoznak károkat a társadalmi és környezeti rendszerekben.

A közpénzek elköltésének átláthatóságát, közösségi ellenőrzését és a társadalmi részvételt növelni szükséges annak érdekében, hogy azok valóban a közjavak előállítását szolgálják.

Fel kell számolni a káros és fenntarthatatlan tevékenységek támogatását, beleértve a fosszilis energiafelhasználás támogatását.

A mezőgazdasági támogatásoknak a természeti erőforrásokkal való felelős gazdálkodást kell ösztönözniük, az agrárium támogatására fordított források járuljanak hozzá a vidéki lakosság jólétéhez, az élhető vidék megteremtéséhez.

A fejlesztéspolitikában biztosítani kell a környezeti szempontok, az esélyegyenlőség és a diszkriminációmentesség érvényesülését.

A fenntarthatósági szemléletváltás elősegítése a magyar társadalomban

A fenntartható társadalom rendszerben látó, gondolkodó emberekkel valósítható meg, akik képesek az összefüggéseket feltárni és ez alapján cselekedni, ezért szükséges a formális és nemformális oktatás és élethosszig tartó tanulás fenntarthatósági alapokra való helyezése; az ismeretek átadása mellett az oktatás és nevelés célja az attitűdök és kompetenciák fejlesztése kell, hogy legyen egy dinamikus, tehát a változó környezetre reagáló, aktív, nyitottságra és kritikus szemléletre ösztönző tanulási folyamat támogatásával; ennek során a fenntarthatóság különféle szempontjainak megértését, valamint az egyenlőtlenségek, a globális ügyek és összefüggések feltárását célzó nevelésnek sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni.

Meg kell erősíteni az erkölcs és a fenntarthatósággal kapcsolatos tudatosság szerepét a politikában, a társadalomban és a gazdaságban; elő kell segíteni, hogy az egyének tudatosabb fogyasztási szokásokat alakítsanak ki, és hogy szükségleteik kielégítése kapcsán részesítsék előnyben a közösségi kezdeményezéseket.

A fenntartható fejlődési célok végrehajtása során építeni kell mind az üzleti szektorban, mind a civil társadalomban rendelkezésre álló erőforrásokra; támogatni kell a civil társadalom és az egyházak önszerveződő csoportjait, amelyek az egyének és a családok együttműködésére épülve növelik a társadalmi bizalmat.

A jó kormányzás állami, társadalmi feltételei

A fenntartható fejlődés csak az alapvető szabadságjogok védelmével, a demokrácia, a jogállamiság biztosításával, a transzparens, elszámoltatható és mindenki számára nyitott intézmények révén – és összhangban a nemzetközi program 16. célterületében foglaltakkal és a vonatkozó nemzetközi egyezményekkel (emberi jogokkal foglalkozó egyezmények) – valósítható meg.

Biztosítani kell országos és helyi ügyekben egyaránt a megfelelő társadalmi részvételt és az állampolgárok érdemi bevonását a stratégiaalkotásba és a közpolitikai döntéshozatal egészébe, ideértve a tervezést, a végrehajtást, az eredmények monitorozását és az értékelést; a döntéshozatal legyen fogékony, befogadó, részvételen és képviselőtlen alapuló minden szinten.

A döntéshozatalban való részvételhez, a vonatkozó információhoz való megfelelő és ingyenes hozzáférés, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása (Aarhusi Egyezmény); új és innovatív digitális eszközök és platformok segítségével növelhető az átláthatóság, a közérdekű ügyekben az állami intézményeknél meglévő adatokhoz való hozzáférés elősegítése; a beruházások, projektek, támogatások céljai, kedvezményezettjei és eredményei legyenek láthatók és elérhetők minden állampolgár számára.

A civil társadalom részvétele növelhető az állampolgári tervezés vagy a költségvetés-tervezés jól kimunkált részvételi módszereivel.

Komoly erőfeszítéseket kell tenni hazánkban is a korrupció és vesztegetés minden formájának jelentős csökkentésére, hogy a közpénzek elköltése prudens legyen, és valóban közcélakat szolgáljon.

A fenntarthatóság elveinek megfelelően a nemzetközi együttműködésben való részvétel, beleértve a nemzetközi fejlesztésfinanszírozást is

A fenntarthatóság szempontjait, céljait figyelembe kell venni a nemzetközi együttműködésben, a nemzetközi szervezetekben való részvételünk során.

Aktív szerepet kell vállalni nem csupán a hazai vonatkozású, hanem a globális szinten is releváns, kiváltképpen az alacsony és közepes jövedelmű országok helyzetének javítását elősegítő célok megvalósításában; ennek egyik jelentős területe a hivatalos fejlesztési támogatás (ODA), amelynek kapcsán hazánk nemzetközi fejlesztési tevékenységéhez egy új stratégia szükséges a támogatott országokban elérni kívánt hatásra vonatkozó világos fenntarthatósági célrendszerrel, hatékony intézmény- és eszközrendszerrel (ez minden állami szerv által végrehajtott projektekre vonatkozó monitoring és értékelési rendszert jelent, valamint a társadalmi párbeszéd erősítését, a források tervszerű növelését).

A fejlesztési támogatások nem szolgálhatják a szűken értelmezett gazdasági érdekeket és a fejlett világ fenntarthatatlan mintázatainak átadását; meg kell erősíteni a helyi közösségek identitásának fenntartását, társadalmuk öngazgatását, a természeti erőforrásaik védelmét és a saját gazdasági önrendelkezésüket.

A nemzetközi pénzügyi politikák (pl. kereskedelem, adósság, nemzetközi adózás) terén hazánknek olyan álláspontot kell kialakítania, amely a kevésbé fejlett régiók fejlődését szolgálja, és megakadályozza, hogy az ezeket a szakpolitikákat érintő döntésekkel kivonják az erőforrásokat a fejlődő országokból; ezért Magyarországnak is összhangot kell teremtenie a hazai vonatkozású szakpolitikai céljai és e célok más országokra, különösen a fejlődő államokra gyakorolt hatása tekintetében.

A nemzetközi pénzügyi és kereskedelmi rendszer szükséges átalakítása mellett a nemzetközi együttműködés további jelentős területe az innováció elősegítése és az újfajta technológiákhoz, tudományos eredményekhez történő hozzáférés biztosítása, a kapacitások erősítése nemzetközi szinten.

1.4. A kormányzati stratégia megvalósítása

A kormányzati stratégia (a továbbiakban: Stratégia) keretében vagy azzal együtt egy cselekvési tervet (a továbbiakban: Cselekvési Terv) kell kidolgozni; ennek során meg kell teremteni az összhangot a vonatkozó hatályos fejlesztési, ágazati stratégiákkal, programokkal, intézkedési tervekkel úgy, hogy azok is hozzájáruljanak a fenntartható fejlődési célok eléréséhez.

E Cselekvési Terv is értelemszerűen minden társadalmi-gazdasági ágazatra kiterjed, tehát ezek kidolgozásában és végrehajtásában is minden minisztériumnak, kormányzati hivatalnak részt kell vennie megfelelő és átfogó koordináció mellett.

Cselekvési Terv kidolgozása és végrehajtása során is együtt kell működni az érintett nem-kormányzati szervezetekkel, és általában is elő kell segíteni mindebben a társadalmi részvételt.

A Stratégia és Cselekvési Terv célkitűzéseiről, a feladatokról és az eredményekről a társadalom minél szélesebb körét tájékoztatni kell; ennek érdekében is a Cselekvési Terv végrehajtásáról évente értékelést, előrehaladási jelentést kell készíteni és közzétenni.

A fenntartható fejlődési és a fejlesztési programok: a társadalmi és a környezeti célokra vonatkozó összhang szükségessége

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI ÉS A FEJLESZTÉSI PROGRAMOK KIDOLGOZÁSA ÉS VÉGREHAJTÁSA MINTEGY ÖT ÉVTIZEDE EGYMÁS MELLETT HALAD NEMZETKÖZI ÉS NEMZETI SZINTEN EGYARÁNT. A 2015-BEN ELFOGADOTT GLOBÁLIS PROGRAMJAIK ÉS A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLOK KAPCSÁN IS VALAMELYEST JAVULT AZ ÖSSZHANG, DE ENNÉL TÉNYLEGESEN ÉS LÉNYEGESEN TÖBBRE VAN SZÜKSÉG A FENNTARTHATÓSÁG ELÉRÉSÉHEZ AZ ENSZ ÉS AZ EU KERETÉBEN, TAGÁLLAMAINK, ÍGY HAZÁNK ESETÉBEN IS.

A párhuzamos folyamatok és az összhang hiánya

A nemzetközi fejlesztési együttműködés a 20. század közepétől kezdődően bontakozott ki, de pár évtized alatt kiderült, hogy a legtöbb támogatott ország számára az elsődlegesen a nemzetgazdasági teljesítményeik javítására és a nemzetközi kereskedelemben való részvételük erősítésére alapozott megközelítés tévút¹. Ez nem vezetett el se az alapvető szociális problémák enyhítéséhez, se a természeti erőforrások racionálisabb hasznosításához. Az 1970-es évektől már valamivel nagyobb figyelem irányult a fokozatosan globális jelentőségűvé váló hatásokkal járó, egymással is összefüggő társadalmi – szegénységi, illetve jóléti – egyenlőtlenségi és környezetterhelési ügyekre.² Az átfogó választ ígérő, a társadalmak és a természeti környezet harmóniáját is biztosító fenntarthatósági eszme kikristályosodott, és erre hivatkozva globális és nemzeti fenntartható fejlődési programok is napvilágot láttak, de ezek „alig” végrehajtásával párhuzamosan folytatódtak a továbbra is főként gazdasági ágazati és nyersanyag-kereskedelmi célú fejlesztési programok.

Leegyszerűsítve, globális szinten e kettősség jellemezte az 1972–2012 közötti időszakot.³ Ennek egyik tipikus példája: az érintett országok gazdasági növekedését elősegítő nemzetközi évtized

programjának elfogadása 1991-ben, majd 1992-ben a fenntartható fejlődés világprogramjának jóváhagyása. Említhető az egy évtizeddel későbbi példa is: a fenntartható fejlődés elérése érdekében 2002-ben véglegesített globális terv és az ugyanabban az évben elkészült nemzetközi fejlesztésfinanszírozási program. Nem önmagában a kettősséggel vagy a párhuzamossággal van a gond, hanem azzal, hogy e programok prioritásai, elsődleges beavatkozási területei, eredményességi mutatói lényegesen különböznek egymástól.^{4,5}

Részben hasonlóképpen alakult az ezredforduló után kibővülő EU különálló fejlesztési és fenntartható fejlődési stratégiáinak mind a külső, mind a belső „dimenziója”, ami általában a tagállamokra is jellemző volt és maradt. EU-szinten a kettősségre talán a legplasztikusabb példa: a fejlesztésfókuszú Lisszaboni Stratégia (2000-től) és az (első) Fenntartható Fejlődési Stratégia (2001-től). Már a bővítés után – az újabb EU-tagokkal együtt – született meg a fenntartható fejlődéssel foglalkozó új EU-stratégia, de végül sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a kialakult súlyos gazdasági válság után 2010-ben elkészült „Európa 2020” növekedési és fejlesztési stratégia.

Itthon 2007-re lett meg e témakörben az első stratégia, de az EU-együttműködéshez hasonlóan a válságból való kilábalás gazdaságfejlesztési és beruházási céljai lettek az elsődlegesek, feltéve hogy ezek megvalósítása révén kezelhető az összes többi kapcsolódó probléma. 2013-ban a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia sokkal alaposabb és részletesebb cselekvési keretet biztosított^{6,7}, de a megvalósítás gondjait világosan tükrözik az „előrehaladási jelentések”.

ütemben halad a legtöbb fenntartható fejlődési cél megvalósítása.¹⁰

Az Európai Unió részéről kevés konkrétum követte e nemzetközi fejleményeket. 2016-ban az Európai Bizottság megjelentette „párhuzamos” javaslatait az EU következő lépéseire a 2015-ben jóváhagyott Fenntartható Fejlődési Céloknak megfelelően és egyúttal a fejlesztési együttműködés jövőjét illető „konszenzusra” is. 2019-ben újabb bizottsági javaslatok születtek arról, hogy milyen, 2030-

ig tartó EU-szintű fenntartható fejlődési stratégiai keretre volna szükség, majd ennek nyomán az Európai Tanács is támogatta a megfelelő lépések megtételét.¹¹ Mindehhez képest nemrégiben már az új Európai Bizottság mutatta be átfogó elképzeléseit a tag értelemben vett „zöld irányról”.¹² Csak ennek vitája, konkretizálása, elfogadása és végrehajtása során derülhet ki, hogy az Európai Közösség szintjén sikerül-e közelebb kerülni a fenntarthatósághoz, és ezt fogja-e elsősorban szolgálni a fejlesztési politika is.

Ez számunkra is fontos támpont. Mert miközben jó pár hazai gazdasági, ágazati fejlesztési stratégia vagy program készült az elmúlt években, a nemzetközi fenntartható fejlődési program végrehajtásáról szóló elkötelezettség kinyilvánítása óta eddig nem valósult meg egy konkrét cselekvési terv kidolgozása. Márpedig ez többek között elősegítené a különböző – társadalmi-gazdasági, környezeti, nemzetközi vonatkozású – szakterületi programok „illeszkedését” vagy akár azok felülvizsgálatát is a valódi fenntarthatósági követelményekkel való összhangjuk érdekében.

A jelenlegi helyzet és a teendők

Nagyjelentőségű nemzetközi döntés született végre 2013-ban arról, hogy összhangba kell hozni a 2015 utánra tervezett fejlesztési és a fenntartható fejlődési tevékenységeket. Ennek megfelelően a 2015 nyarán elfogadott új, „önálló” fejlesztésfinanszírozási terv jelentős mértékben a „szokásos” jellegű fejlesztésekre irányult, de már kifejezetten hivatkozott a fenntartható fejlődés átfogó szempontjaira. A két hónappal később jóváhagyott, többségében 2030-as, meglehetősen konkrét célértékeket felsoroló fenntartható fejlődési program⁸ pedig rögzítette, hogy e programnak „integrált része” az előbb említett fejlesztésfinanszírozási terv⁹. Ez kedvező fejlemény, de egyrészt maga a fenntartható fejlődési program is lényeges belső ellentmondásokat (is) magában foglalt, másrészt e két nemzetközi program tartalma, bizonyos nevesített céljai és eszközei között is komoly eltérések voltak. Továbbá, a 2019. évi csúcstalálkozó alkalmából közreadott jelentés szerint nem kellő

1. Rahman, M., 2002: *World Economic Issues at the United Nations: Half a Century of Debate*. Kluwer; Jolly, R., 2005: *The UN and Development Thinking and Practice*. Forum for Development Studies. No. 1. pp. 49–73

2. Simai M., 2005: *Fejlődésméleletek és realitások*. In: *A nemzetközi fejlesztési együttműködés a XXI. században*. Magyar ENSZ Társaság, 111–124. o.

3. 1972: ENSZ-konferencia az emberi környezetről; 1971–1980: az ENSZ 2. fejlesztési programja; 1992: ENSZ-konferencia a környezetről és a fejlődésről; 2000: ENSZ-csúcstalálkozó a millenniumi fejlesztési célokról (MDG); 2002: ENSZ-konferencia a fejlesztések finanszírozásáról; 2002: Fenntartható fejlődési csúcstalálkozó; 2010: „MDG-csúcstalálkozó”; 2012: ENSZ-konferencia a fenntartható fejlődésről

4. Láng I., 2001: *Stockholm – Rió – Johannesburg: Lesz-e új a nap alatt a környezetvédelemben?* Magyar Tudomány, 1415–1422. o

5. Faragó T., 2013: *A nemzetközi fejlesztési együttműködés céljai és a fenntartható fejlődési célok*. Statisztikai Szemle, 91:8–9, 823–841. o.

6. Országgyűlés, 2013: *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia (18/2013 (III. 28.) OGY határozat)*

7. Fleischer T., 2014: *A fenntarthatóság fogalmáról*. In: Knoll I., Lakatos P. (szerk.) *Közszolgálat és fenntarthatóság*. NKE, 9–24. o.

8. Faragó T., 2016: *Világunk 2030-ban: a nemzetközi együttműködés új egyetemes programja*. Külügyi Szemle, 15:2, 3–24. o.

9. 2015: *Addisz Abeba Intézkedési Terv*; 2015: *Világunk átalakítása: a fenntartható fejlődés 2030-ig szóló programja*

10. 2019: „SDG-csúcstalálkozó”

11. 2019 Európai Bizottság: *Towards a Sustainable Europe by 2030*; 2019 Európai Tanács: *Towards an ever more sustainable Union by 2030*

12. 2020: *European Green Deal*

Fenntartható jövő – embertől emberig

GONDOLATOK AZ ENSZ FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLJAI KÖRÜL

Amikor az ENSZ közgyűlése 2015-ben elfogadta Világunk átalakítása: a fenntartható fejlődés 2030-ig elnevezésű keretrendszerét, egy olyan jövő ígéretét jelentette meg, amely hathatós választ talál világunk tétovázó sebére, mások mellett a mélyszegénység megszüntetésére.

De ki a szegény?

Az ember és a társadalom viszonyát kutatókat évtizedek óta foglalkoztatja e kérdés megválaszolása. Használjuk ösztönösen, hétköznapi értelemben szabadon, s használják mások társadalompolitikai fogalom szerint. A társadalomkutatás, segélyezés szemszögéből azonban a kérdés leginkább úgy hangozhat: „Mennyi a szegény?”. A „szegénység-számítás” klasszikus célja, hogy jövedelem és jólét szerint tegye mérhetővé az egyes társadalmi csoportok helyzetét¹, határozza meg az egyén szocioökonómiai státuszát. Méri a szegényeket és nem szegényeket, egyenlőtlenséget és leszakadást, majd ezekhez egzakt mérőszámokat rendel és differenciálja tovább az így kapott halmazokat. A szegénység kiterjedtségének, mélységének ismerete előfeltétele a „szociális diagnózisnak”, majd az arra épülő segítő, felzárkóztatási folyamat felállításának. Végsősoron pedig a szegénység felszámolására irányuló küzdelemnek, a jólét elérésének.

De miként van erre esélyünk, ha csupán távolról szemléljük a szegények mindennapi valóságát? Nem új keletű törekvés e szakadék átlépésének igénye: szakemberek, állami és nem állami szereplők évtizedes küzdelme ez. Ehhez alá kell mérnünk a szegények világába, bele kell lépünk „mások cipőjébe” – figyelmeztet Renwick Irvine a Learning from Poor People's experience: Immersion című munkájában. El vagyunk zárva, és jóléti zónánkból szemléljük a szegények távoli világát, így nincs reális, terepi, életszerű tudásunk valódi

nehézségeikről.² A peremvidékek (Ferenc pápa: Evangelii Gaudium, 2013) messze vannak, párhuzamos és zárt világot alkotnak. Talán éppen ez a legnagyobb akadálya e máig nehezen feloldott distanciának. A terepi munka egyik legfontosabb alapvetése is őszinte önreflexióból fakad: nem ismerjük a recipiensek mindennapi valóságát, küzdelmeiket. A jelenlét, a discourse (ahogyan a jamaicai-brit Stuart Hall fogalmazott), vagy az immersion, az alámerülés, a belehelyezkedés fontossága egy történelmi lecke egyik eredménye. A donorok, fejlesztők, támogatók szellemi elefántcsonttoronyból, távoli hivatalból tervezik programjaikat, sokszor donorerdekek érvényesülése mentén.

A jelenlétre, alámerülésre épülő fejlesztő megközelítés megelőző válasz a nyomorra. A nyomor és a szegénység között ugyanis jelentős a különbség: amíg a szegénységben benne van az összetartás, a másik segítése, a napról napra való élet küzdelme és becsülete – így a szegény emberek képesek az egymás közötti integrációra –, addig a nyomorban a szükség felülír mindent: a hiány olyan mértékű, hogy szétmarja a közösségeket, és már nem tesz mást, mint szegregál. Ahhoz, hogy megértsük ezeknek az embereknek a helyzetét, találkozásra van szükség. Odafordulásra, belemerülésre. Arra, hogy jelen legyünk életükben, hogy elköteleződjünk sorsuk iránt. A legsürgetőbb teendőket szociális diagnózis alapján határozzák meg, a terepen dolgozó munkatársak a szükségletekre reagálva alakítják a programot. Nincsenek általános receptek. A jelenlét mindig személyre szabott segítséget nyújt. A komplex, többirányú munka mindig ezzel az első lépéssel kezdődik: „look and feel. Ott lenni, együtt lenni a kirekesztett közösségekkel, osztozni velük a nehéz életkörülményekben, közösen feltárni a problémákat, és velük együtt találni meg a kivezető utat.

A jelenlétre épülő community development, vagyis a közösségfejlesztés, a közösségi bevonás ennek térbeli és időbeli folytatása, amely végérvényesen a függő helyzetek megszüntetését tűzi ki célul. Robert Chambers és Amarty Sen nyomán az 1970-es, '80-as évek óta fogalmazódnak meg erős kritikák azzal kapcsolatban, hogy a modern fejlesztési gyakorlatok helyesen szolgálják-e a haszonélvező recipiensek érdekeit. Az úgynevezett postdevelopment áramlatába tartozó szakemberek (Haslam et al., 2017, 66–83.) azt állítják, hogy az egyes segélykonstrukciókban, NGO-finanszírozásokban túlságosan erős a donorok (az állam vagy a forprofit szervezetek) politikai és gazdasági céljait szolgáló jelleg.³ Azaz nem az történik, amit a helyi szükségletek megkívánnak, hanem amit a forrásadó elképzelt.⁴ Ez a függőség, kitettség erős sérülékenységet jelent a helyi társadalom számára. A helyesen értelmezett fejlesztéspolitika üzenete, hogy addig nem szüntethetőek meg a válságok és az elmaradottság, amíg a segélyek nem szüntetik meg a függést, hanem továbbra is donorérdekeket szolgálnak, szemben a valós szük-

ségletek kielégítésével (Hayter, 1971, 183–193.). Teresa Haytera dependency school ellenében fogalmazta meg gondolatait, amelyek a postdevelopment teoretikusainak elveire épülnek. Azt állítják, hogy a fejlesztési segélyek azért nem tudnak mélyreható változásokat elérni, mert nem tudnak vagy nem akarnak kilépni a felek között hierarchiát építő-fenntartó szemléletből. A postdevelopment szempontjából a fejlesztések gyakran kizárólagosan olyan projektekre fókuszálnak, amelyeket egy „külső” érdek vezérel, nem pedig a valós, helyi szükségletek. Bebbington szerint (2008) a fejlesztési civil szervezetek ereje abban kell megmutatkozzon, hogy sürgető társadalmi problémákra képesek alternatívákat kidolgozni és bemutatni. Nem kormányzati jellegüknél fogva pedig segíteniük kell abban, hogy az emberek úgy vegyenek részt a fejlődésben és a társadalmi változásban, ahogy kormányzati programok révén nem, vagy csak lassan tudnának.⁵ Ezenkívül lehetővé kell tenniük, hogy úgy lehessen gondolkodni a fejlődésről és a társadalmi változásról, ahogyan egy-egy kormányprogram keretében erre nem volna lehetőség.

Se a világunk átalakítása, se a fenntartható fejlődés nem valósul meg, ha nem tudnak a donorok kilépni a saját érdekeik által létrehozott támogatási konstrukciókból, és valóban a „szegények oldalára állni”.⁶ A humán biztonságot kell előtérbe helyezni, ami az államok makroszintje helyett az egyénre helyezi a hangsúlyt.⁷ Mindez a fejlődés új paradigmáját jelenti, ami azon alapul, hogy helyzetüket és szükségüket az érintettek önmaguk valóságuk szempontjából hogyan látják.

1. Sági, G. (2005): A jövedelem mint az anyagi jólét és a szegénység mérőszáma. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 5–35.

2. Irvine, R. et al.: Renwick Irvine a Learning from Poor People's experience. Immersion.

<https://www.participatorymethods.org/resource/learning-poor-peoples-experience-immersions>

3. Haslam, P. A. – Schafer, J. – Beaudet, P. (2017): Introduction to International Development. Oxford University Press, Oxford.

4. Solymári, D. (2019): Az újsegélyezés történeti kontextusa: Post-development: régi elvek új köntösben. In: Embertárs, 17. évf. 3. sz., 213–223.

5. Bebbington, A. – Hickey, S. – Mitlin, D. (2008): Can NGOs make a difference? The challenge of development alternatives. Zed Books, London, 3–37.

6. Gutiérrez, G. – Müller, G. L. (2016): A szegények oldalán: A felszabadítási teológia. Új Ember, Budapest.

7. Tarrósy, I. (2018): Térségi biztonsági kérdések és megoldások az afrikai kontinensen: Az Afrikai Unió és a regionális gazdasági közösségek (RECs) biztonsági architektúrája. In: Afrika Tanulmányok, XII.1–3, 5–30.

A hagyományos környezetpolitikai eszközrendszer meghaladásának szükségessége

AZ ÖKOLÓGIAI VÁLSÁG NEM KÜZDHEŐ LE A VILÁG ERŐFORRÁSHASZNÁLATÁNAK JELENTŐS CSÖKKENTÉSE NÉLKÜL. A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS ÉS A KÖRNYEZETTERHELÉS A JELENLEGI PARADIGMÁBAN NEM SZÉTVÁLASZTHATÓ, A „ZÖLD NÖVEKEDÉS” NEM FENNTARTHATÓ. A HATÉKONYSÁGKÖZPONTÚ POLITIKÁKAT KI KELL EGÉSZÍTENI ELEGENDŐSÉGI POLITIKÁKKAL (EFFICIENCY -> SUFFICIENCY), AMELYEK NAGYSÁGRENDEKKEL CSÖKKENTIK A FEJLETT ORSZÁGOK TERMELÉSI ÉS FOGYASZTÁSI VOLUMENÉT. HA ÉRDEMI VÁLTOZÁST AKARUNK ELÉRNI AZ ERŐFORRÁSHASZNÁLATBAN, AKKOR AZOKRA A HAJTÓERŐKRE KELL HATNUNK, AMELYEK A FENNTARTHATATLAN TÁRSADALMI MECHANIZMUSOKAT ÚJRATERMELIK, ÉS TÁRSADALMI-GAZDASÁGI RENDSZERÜNK ALAPVETŐ SZABÁLYAIT KELL MEGVÁLTOZTATNUNK.

Helyzet

A Biodiverzitási és Ökoszisztéma-szolgáltatási Kormányközi Tudományos Testület 2019. évi jelentése szerint a legfontosabb szárazföldi fajok egyed-száma az elmúlt 120 évben 20%-kal csökkent, és egymillió állat- és növényfajt fenyeget a ki-halás. Az IPCC szerint az éghajlatváltozás bizonyo-san növelni fogja a lakosságot, a gazdaságot és az ökoszisztémákat fenyegető kockázatokat, és nagy mértékben veszélyezteti az élelmiszerbiztonságot.

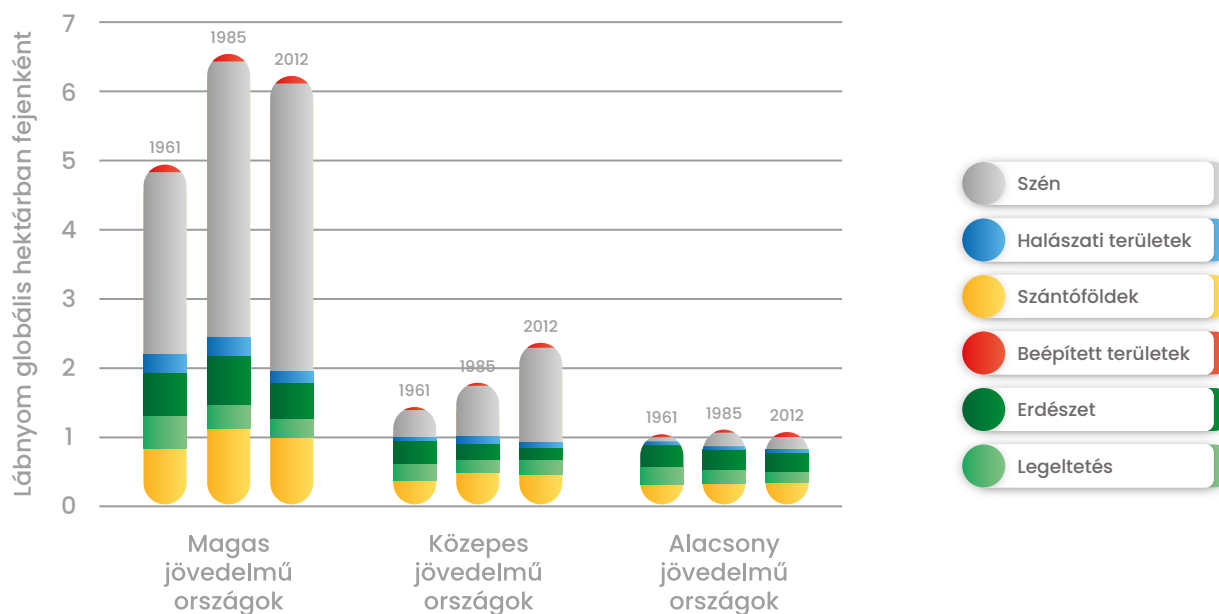
Összhang hiánya

Hiába az elmúlt évtizedek környezetpolitikája, a globális ökológiai lábnyom folyamatosan növekszik, és ez főként nem a népességnövekedésnek köszönhető. A bolygó leggazdagabb 10%-a felelős az egyéni fogyasztásból származó fosszilis üveg-házhatású gázkibocsátás feléért, míg a Föld lakosságának szegényebbik fele – 3,5 milliárd ember – csupán a kibocsátások 10%-áért. Az ökológiai lábnyom egy másik fontos ellentmondásra is rávilágít. A fejlett országok a rendelkezésre álló egy főre jutó globális biokapacitás több mint három és félszeresét használják fel átlagosan. A jelenlegi

környezetpolitika hatástalanságát jelzi, hogy ez az arány az elmúlt 20 évben alig változott, a magas jövedelmű OECD-országok ökológiai lábnyoma 1995 és 2012 között mindössze 5%-ot csökkent. Magyarország ökológiai lábnyoma a két bolygónyi szint körül ingadozik, és figyelmeztető jel, hogy az utóbbi években megindult az erőforrásfogyasztásunk növekedése.

Az Európai Környezetvédelmi Iroda (EEB) decouplingről szóló tanulmánya a tapasztalatok megvizsgálásával bizonyítja, hogy a jelenlegi környezetpolitikai feltételrendszerben nem következik be a gazdasági növekedés és a környezetterhelés szétválása. Ennek oka többek között az, hogy a hatékonyság javulásával többet használjuk az eszközöket (hatékonyabb autóval többet közlekedünk), vagy áterheljük a környezeti problémát egy másik elemre (az elektromos autóknál nem a kőolaj-felhasználás, hanem a lítiumbányászat okozza a problémákat), vagy például alábecsüljük a szolgáltató szektor erőforrásigényét. A tanulmány állítja: a hatékonyságközpontú politikákat ki kell egészíteni elegendőségi politikákkal (efficiency -> sufficiency), amelyek nagyságrenddel csökkentik a fejlett országok termelési és fogyasztási volumenét.

AZ ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM AZ ORSZÁGOK BEVÉTELE SZERINT

i

Az ökológiai lábnyomot az egyes országok bevételei szerint vizsgálva láthatjuk, hogy a fejlett világ, az OECD országok, több mint háromszoros lábmérettel élnek. Ez a lábnyom csak elenyésző mértékben csökkent az elmúlt harminc évben. A közepes bevételű országok erőforrásterhelése radikálisan nőtt, annak köszönhetően, hogy átálltak egy fosszilis energia alapú gazdaságra, amit a szénlábnyom többszörösére növekedése is jelez. A legszegényebbek „stabilan” maradtak a kis erőforrás-használattal.

WWF – Living planet report, 2016

Javaslatok

Ha érdemi változást akarunk elérni az erőforráshasználatban, akkor azokra a hajtóerőkre kell hatnunk, amelyek a fenntarthatatlan társadalmi mechanizmusokat újratermelik, és társadalmi-gazdasági rendszerünk alapvető szabályait kell megváltoztatnunk. A Magyar Természetvédők Szövetsége javaslatai a következők:

I. A gazdasági szabályozóknak tükrözniük kell a természeti erőforrások véges voltát

Javasoljuk egy éghajlatvédelmi ösztönzőrendszer bevezetését. A makrogazdasági eszköz az évről évre csökkenő fosszilisenergia-kvótát a társadalom szereplői között osztaná szét, a magánszemélyeket illetően egyenlően. A kvóta kamatmentes pénzhelyettesítőként is működne, a kevesebbet fogyasztók a megtakarítást egy a környezetbarát termékek speciális árusítására létrejött piacon költhetnék el. A társadalmi és gazdasági szereplők egy visszatérülő alapból kamatmentes kölcsönhöz juthatnának, hogy energiahatékonysági, megújuló beruházásokkal csökkentse fosszilisenergia-igényüket.

Szükséges az ökoszisztéma-szolgáltatások javítása. Meg kell szüntetnünk a zöldmezős beruházásokat. Ki kell vezetni minden olyan támogatást, amely közpénzből finanszírozza az ökoszisztémák vagy a termőföld pusztulását. A mezőgazdaság területén a fenntartható gazdálkodás teljesülésének feltétele a talajforgatásos mezőgazdasági technológiák felhagyása, a műtrágyák és növényvédő szerek fokozatos kivonása a használatból. Növelni kell a vizes élőhelyek kiterjedését.

II. A pénzrendszer áthangolása

A kamatos kamat rendszere, a bankok és a pénzügyi intézmények politikai túlhatalma egy növekedési kényszeren alapuló, versengő pénzrendszert, ciklikus gazdasági válságok sorozatát okozza, amely a fenntarthatatlanság egyik legnagyobb hajtóereje. Meg kell szüntetni a versengő, kamatos pénz egyeduralmát, és létre kell hozni kiegészítő pénzhelyettesítőket, amelyek valamilyen társadalmi közcél előmozdítását szolgálják és kiküszöbölik a kamatos pénz negatív hatásait.

Az államipénzrendszer-kezdemenyezés alapján meg kell szüntetni a kereskedelmi bankok pénzteremtési jogát, ezt vissza kell adni a nemzeti bankoknak, hogy az ebből származó haszon a közhatalomhoz jusson, és ne a magánbankok érdekeinek legyen alárendelve a hitelezés.

III. Felelősebb működésre kell szorítani a vállalatokat

Meg kell szüntetni a vállalatok jogi személyiségét.

A gazdasági demokrácia elősegítése érdekében a tulajdonosi struktúrát szélesíteni kell a családi, szövetkezeti vállalkozások támogatásával; a vállalatóriások kisebb vállalkozásokká alakítására van szükség szigorú trösztellenes szabályozás mellett.

A kereskedelmi egyezményekből fel kell számolni a befektető–állam vitarendezési eszközöket, a multinacionális vállalatok működését keretek közé kell szorítani egy nemzetközi szerződés megalkotásával.

IV. Erősíteniünk kell a lokalizációt

Meg kell erősíteni a nemzeti és a helyi szintű közösségi önellátó- és ellenállóképességünket.

Nem lehet cél, hogy a nemzetközi turizmus és kereskedelem, a globális ellátóláncok mérete a válság előtti nagyságúra nőjön.

Nem kerülhető meg a szabadkereskedelmi megállapodások és a megakorridorokra alapuló gazdaságfejlesztés radikális újragondolása.

A szubszidiaritás elvéből kiindulva társadalmi és gazdasági döntéseinket a lehető legalacsonyabb szinten kell meghoznunk. Támogatni kell a helyi tudáson és erőforrásokon alapuló, hasznokat helyben tartó gazdaságot. Biztosítani kell az önellátáson alapuló fejlődést, növelve a térségek élelmiszer-, energia- és pénzügyi önrendelkezését. Ehhez elő kell segíteni a rövid ellátási láncú élelmiszer-közösségek, a közösségienergia-megoldások, a környezeti szempontokat integráló, nem kamatozó helyi pénzhelyettesítők elterjedését.

V. Gondolkodásunk megváltoztatása

Akkor lehetséges az érdemi rendszerszintű változás, ha kultúránk alapvető gondolkodási paradigmái is megváltoznak. Gondolkodásunk és hitünk megváltoztatása része kell hogy legyen mind társadalmi és gazdaságfejlesztési terveinknek, mind egyéni, belső fejlődésünknek.

A koronavírus-járvány megingatta azt az elképzelést, hogy a világ bármely problémájára a tudomány és a technika hatásos választ tud adni. A modernitás a felvilágosodás korától kezdődően eltávolította Istent a közéletből, az erkölcsöt a gazdasági viszonyokból. A politika és a gazdaság szinte egyetlen célja az ember materiális szükségleteinek fokozása és a felfokozott vágyak kielégítése lett. Csak akkor gyűrjük le fenntarthatósági problémáinkat, ha szakítunk a tudományos-technikai haladásba vetett vakhittel, ha a gazdaság és a politika az erkölcs szilárd talaján fog állni, ha a materiális dolgok mellett nagyobb szerepet kap életünkben a család, a közösség, a természet és - hitünk szerint - a Jóistennel való kapcsolat.

Az igazi változáshoz a boldogsághoz való viszonyunkat is át kell formálnunk. Az euro-atlanti civilizációban élők többsége a boldogságot az anyagi jóléttel azonosítja. A mindennapi életben a meghatározó döntési szempont az anyagi gyarapodás, az élvezetek fogyasztása, a nagyobb és nagyobb kényelem elérése. A koronavírus-járvány hatására boldogságfogalmunk is válságba került. Boldogságunk forrásának nem a fogyasztást és az önmegvalósítást kell látnunk, hanem a másik emberrel való törődést, az igazságra törekvést, a megelégedést és szenvedésünk elfogadását.

A Magyar Természetvédők Szövetséges részletes javaslatai az alábbi linke kattintva letölthetőek:
https://mtvsz.hu/uploads/files/MTVSZ_eletigenlo_gazdasagert_javaslatok_2020.pdf

Hivatalos fejlesztési támogatások és koherens nemzetközi fejlesztési erőfeszítések

A FEJLETT ORSZÁGOK DOLLÁRMILLIÁRDOKKAL TÁMOGATJÁK A KÖZEPES ÉS ALACSONY JÖVEDELMI ORSZÁGOKAT NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSI ÉS HUMANITÁRIUS TÁMOGATÁSOK ÚTJÁN. A TÁMOGATÁSOK MÉRTÉKE AZONBAN ELMARAD A NEMZETKÖZI KÖTELEZETTSÉGVÁLLALÁSOKTÓL, EMELLETT A DONORORSZÁGOK EGYÉB TEVÉKENYSÉGEIKKEL OLYAN HATÁROKON ÁTNYÚLÓ NEGATÍV HATÁSOKAT GENERÁLNAK, AMELYEK MIND SAJÁT FEJLESZTÉSI ERŐFESZÍTÉSEIKNEK, MIND A TÁMOGATOTT ORSZÁGOK FEJLŐDÉSI CÉLJAINAK, EGYÜTTAL AZ SDG-KNEK IS A SIKERES MEGVALÓSÍTÁSÁT ÁSSÁK ALÁ.

Helyzet

A szakpolitikák közötti koherencia egyik aspektusa, hogy egy adott intézkedésnek milyen határokön átívelő hatása van. Ebben a tekintetben az egyik lényegi kérdés, hogy a fejlett országok által meghozott döntéseknek milyen tovagyűrűző hatása van a közepes és alacsony jövedelmű országokra nézve.¹

Egy-egy ország fejlődéshez való nemzetközi hozzájárulását az egyik legközvetlenebbül jellemző kérdés az, hogy a fejlett államok a közepes és alacsony jövedelmű országok számára mekkora ún. hivatalos fejlesztési támogatást (official development assistance (ODA)) nyújtanak, hogy elősegítsék a fejlődést ezen országokban. Erre évtizedek óta létezik nemzetközi vállalás, amit az Agenda 2030 is megerősített. Ennek értelmében a fejlett országoknak bruttó nemzeti jövedelmük (GNI) 0,7%-át kellene erre a célra fordítaniuk. E vállalás teljesítésével – néhány donorországtól eltekintve – a nemzetközi közösség a mai napig adós: az OECD DAC országok összesített ODA/GNI-aránya 2019-ben is csak a 0,3%-ot érte el.² A mennyiség kérdése mellett azonban nem mellékes az sem, hogy ezeket a támogatásokat a donorországok pontosan milyen formában (pl. adomány vagy kölcsön formájában), illetve milyen hatékonysággal teszik hozzáférhetővé a kedvezményezett országok számára.

A fenti szempontokon túl az sem mindegy, hogy a fejlett országok saját nemzeti és uniós szakpolitikáikban – például agrárpolitikai, energiapolitikai vagy a nemzetközi adózásra vonatkozó döntéseik meghozatalánál – figyelembe veszik-e azok lehetséges hatásait a fejlődő országokra. A szakpolitikai koherencia erősítése terén az OECD évek óta segíti a kormányzatokat ajánlások és döntéshozatali segédletek összeállításával, amelyek külön kitérnek a nemzetközileg tovagyűrűző hatások kezelésére.³ Ugyanakkor a 2019-es Fenntartható Fejlődés Jelentés külön kiemeli az SDG-k teljesítését legjobban hátráltató tényezők között azt, hogy a magas jövedelmű országok tevékenysége káros környezeti, társadalmi és gazdasági hatást gyakorol az alacsonyabb jövedelmű országokra, és hátráltatják őket a célok megvalósításában.⁴

A legegyszerűbb példa erre a fejlett gazdaságok széndioxid-kibocsátása, illetve egyre növekvő igényük a pálmaolaj és egyéb termények iránt is, amelyek termesztése az esőerdőkkel borított országokban erdőirtáshoz vezet.

Összhang hiánya

A támogatások elmaradása már önmagában lassítja a fejlődő országok számára a célok teljesítését. Ez azért is jelent problémát, mert az ODA számos tekintetben egyedülálló, mással nem helyettesíthető szerepet tölt be. Az ODA kifejezetten fejlesztési célú forrásátadást jelent és sokkal többször finanszíroz közszolgáltatásokat (pl. oktatás, egészségügy, vízügy), mint a magánforrások, mivel ezek a szektorok kevésbé vonzzák a privát befektetéseket, mert a megtérülés sokkal lassabb és nagyobb kockázattal jár. A legkevésbé fejlett országok lakosainak életminőség-javítása szempontjából azonban ezek alapvető fontosságú fejlesztési területek.

Káros tendencia az is, hogy az eddig adomány formában eljuttatott források egy részét a donorkok a nemzetközi ajánlásokkal szemben egyre inkább kölcsön formájában bocsátják rendelkezésre.⁵ Ez az amúgy is az adósságcsapda szélén egyensúlyozó országok esetében tovább növeli a fenntarthatatlan adósságállomány növekedésének kockázatát. Az elmúlt években Magyarország is számottevően bővítette az ún. kötött segélyhitelekre szánt költségvetési keretet. Ebben a hitelnyújtási konstrukcióban a hitel feltétele a donorország által nyújtott szolgáltatások és termékek igénybevétele, ami sok esetben akár 15–30%-kal

is megdrágíthatja a fejlesztési projektet, Magyarán ennyivel kevesebb forrás hasznosul a kedvezményezett országban. A donorországok által kezdeményezett projektek esetében jellemző az is, hogy ártalmas környezeti és társadalmi hatásokkal is számolni kell a partnerországokban, például ha szénalapú energetikai fejlesztések történnek, vagy a helyi közösség földhasználatát akadályozza egy adott beruházás.

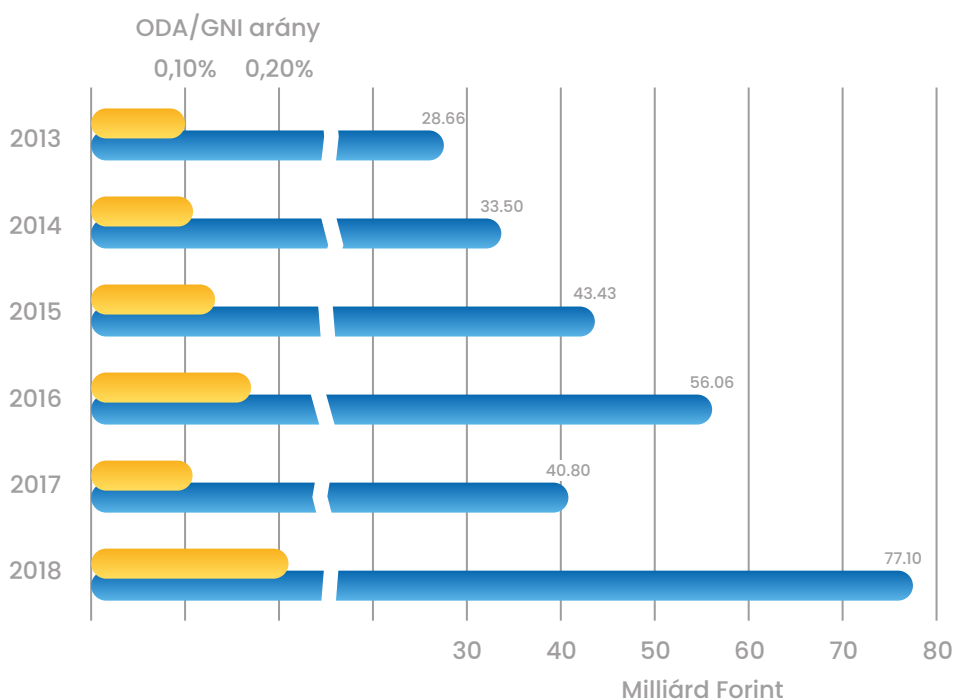
A pénzügyek és a gazdaság terén a legnagyobb problémát pedig az jelenti, hogy jelenleg hiába áramlanak támogatások a fejlődő országokba, ezt jóval meghaladják azok az összegek, amelyek elhagyják ezeket az országokat ún. illegális tőkeáramlás keretében, legtöbbször a fejlett országok irányába. Ennek hátterében az adóparadicsomok működése, a banki titoktartás és a nemzetközi adózás és kereskedelem szabályozásának hiányosságai állnak, ami lehetővé teszi például a fejlett országok cégei számára a fejlődő országokban végzett tevékenységük után járó adó befizetésének elkerülését. Ezek a kieső források saját fejlődési céljaik megvalósításában akadályozzák a fejlődő országokat.

Feladatok

Magyarország 2018-ban 2017-hez képest majdnem megkétszerezte a magyar ODA-t, ami így elérte a 218 millió dollárt és a példa nélküli 0,21% ODA/GNI-arányt. A 2019 végén elfogadott új NEFE-stratégia értelmében a kormányzat 2025-ig ezt az arányt tovább kívánja emelni 0,25%-ra. A növelés pontos menetrendje egyelőre nem ismert, és a COVID-19 járvány negatív gazdasági hatásainak ellensúlyozására tervezett költségvetési átcsoportosítások szinte bizonyos, hogy átírják az eredeti terveket. A világjárvány hatásai azonban a fejlődő országok esetében valószínűleg még súlyosabbak lesznek, és számot kell vetni azzal is, hogy területükről a járvány akár még vissza is gyűrűzhet. Éppen ezért elengedhetetlen, hogy a nemzetközi fejlesztésre és humanitárius segélyezésre szánt összegeket a kormányzat ne csökkentse, hanem minimum az új NEFE-stratégia által megjelölt, de még inkább azt is meghaladó mértékben növelje.

A nemzetközi fejlesztésben a különféle támogatási eszközök közül elsősorban az adományalapú forrásátadást kell előnyben részesíteni, a kölcsönként nyújtott támogatások esetében meg kell vizsgálni a partnerországok adósság-fenntarthatóságára gyakorolt hatását, és törekedni kell a hazai termékek és szolgáltatások felhasználásához kötött segélyhitelek kötöttségének fokozatos lebontására.

A TELJES MAGYAR ODA ÉS ODA/GNI ARÁNY ALAKULÁSA 2013–2018 KÖZÖTT

i

A 2018-as 77 milliárd forintos magyar ODA a 2017-es magyar hozzájárulás majdnem megduplázását jelenti egy évről a másikra. Ez az új uniós tagállamok körében, amelyek egyben DAC-tagok is, a legmagasabb érték, de a 2004 után csatlakozott 13 uniós tagállam közül is csak Málta előzi meg hazánkat.

Fenntartható magyar NEFE, HAND AidWatch jelentés 2019

A szakpolitikai koherencia általános intézmény- és eszközrendszerének fejlesztésén túl szükség van arra, hogy specifikusan a nemzetközi beavatkozások, a NEFE, de ugyanúgy az exporttámogatások és egyéb nemzetközi hatással bíró külgazdasági, kereskedelmi és pénzügyi intézkedések terén is a hatáselemzések integráns részévé tegyük a határokon átívelő környezeti, társadalmi és gazdasági hatások vizsgálatát az OECD és egyéb nemzetközi ajánlásoknak megfelelően. Ehhez a gyakorlatban olyan emberi jogi, környezeti és egyéb szempontokat vizsgáló eljárásokat szükséges alkalmazni, mint a fenntarthatósági elemzés vagy a karbonlábnyom-számítás.

A hazai és nemzetközi adózás és a kereskedelem tekintetében a nemzetközi döntéshozatalban a rendszer-szintű megoldást célzó, a transzparenciát erősítő és a fejlődő országok önrendelkezését és saját bevételeik növelését elősegítő intézkedéseket szükséges Magyarországnak is támogatnia.

1. Ez röviden a korábban a szakpolitikák fejlesztési célú koherenciájának (policy coherence for development (PCD)) nevezett fogalom, ami ma már magától értetődő eleme a tágabb jelentésű fenntartható fejlődést elősegítő szakpolitikai koherenciának (policy coherence for sustainable development (PCSD)).

2. Az OECD DAC statisztikája.

3. Recommendation of the Council on Policy Coherence for Sustainable Development, OECD/LEGAL/0381: <https://www.oecd.org/gov/pcsd/recommendation-on-policy-coherence-for-sustainable-development-eng.pdf>

4. SACHS, J. – SCHMIDT-TRAUB, G. – KROLL, C. – LAFORTUNE, G. – FULLER, G., Sustainable Development Report 2019, Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN): <https://sdgindex.org/reports/sustainable-development-report-2019/>

5. Development Initiatives (2019): Final ODA data for 2018.

Az Európai Unió költésvetésének fenntarthatósági reformja

MIKÖZBEN AZ EURÓPAI UNIÓ HASZNOS BERUHÁZÁSOK SOKASÁGÁT TÁMOGATJA A TAGÁLLAMOKBAN, A TAPASZTALATOK AZT MUTATJÁK, HOGY AZ EU KÖLTÉSVETÉSE PAZARLÓ MÓDON TÁMOGAT EGYMÁSNAK ELLENTMONDÓ CÉLOKAT, ILLETVE HOSSZÚ TÁVON TÁRSADALMILAG, KÖRNYEZETILEG VAGY GAZDASÁGILAG IS KÁROS BERUHÁZÁSOKAT A TAGORSZÁGOKBAN, ÍGY MAGYARORSZÁGON IS. SŐT, HAZÁNK MÉG INKÁBB KI VANNAK TÉVE AZ ELLENTMONDÁSOKKAL TERHELT TÁMOGATÁSI STRUKTÚRA HÁTRÁNYAINAK.

Helyzet

Az EU 2020–27-es időszakra szóló hétéves, az Európai Bizottság által javasolt többéves pénzügyi kerete (MFF) a tagországok GNI-jének 1,1%-át teszi ki¹, ami egyben a közkiadások körülbelül 2%-át jelenti. Bár a tagországok összesített költségvetéséhez képest ez nem egy óriási összeg, az EU-költségvetésnek mégis jelentős szerepe van a közös célok megvalósításában olyan területeken, mint például a regionális politika, a mezőgazdaság, a környezetvédelem vagy a nemzetközi fejlesztés.

A 2014–2020-as költségvetési ciklus tapasztalatai alapján a költségvetés mintegy harmadát kitevő mezőgazdasági kiadások – például a közvetlen támogatások révén – az intenzív, környezetkárosító gazdálkodást támogatják elsősorban, ami egyértelműen ellentmond a szintén uniós célként megfogalmazott természetvédelmi célkitűzéseknek, és aláássa a természet által nyújtott szolgáltatások biztosítását (pl. tiszta víz, beporzás, betegségek elleni természetes védelem). Eközben az EU a természetvédelmi célokra külön is szán pénzügyi forrásokat – többek között a Natura 2000 hálózat fenntartására –, így ugyanazon rendszer egyszerre generál problémákat, és egyszerre próbálja meg is oldani azokat – korlátozott sikerrel. Hasonló a helyzet a klímaváltozás kérdésében is. A 2014–20-as ciklusban az EU-kiadások 20%-ának klímavédelmi célokat kellett szolgálnia (ez a megvalósulásakor ennél valamivel

kevesebb, kb. 18,8%), miközben számos támogatás kifejezetten a fosszilis tüzelőanyagok felhasználását ösztönzi (pl. gázinfrastruktúra kiépítésével, háztartási széntüzelés támogatásával).²

Összhang hiánya

Noha a 2021–27-es költségvetési csomag tervezetében a fenntartható fejlődés alapelveként szerepel, ennek ellenére a jogalkotási csomag belső koherenciája aggasztóan gyenge, a költségvetés nagyobb részét érintő számos ellentmondásos célkitűzéssel és intézkedéssel. Nem vezettek be új horizontális feltételeket valamennyi belső finanszírozás esetében, amelyek lehetővé tennék a fenntarthatóság igazolását.

Jól példázza az inkohereciát, hogy miközben a következő költségvetés 25%-a klímavédelmi célokat szolgálna, illetve a Közös Rendelkezésekben (CPR) szerepel a javaslat, hogy az éghajlatvédelem-biztosítási mechanizmusok a programalkotás és a végrehajtás szerves részét képezzék, aközben a fosszilis tüzelőanyag-infrastruktúrák támogatásának tiltása továbbra sem biztosított. Noha a tiltás már szerepel a csomagban, a tagállamok újabb és újabb kivételek hozzáadásával gyengítenék a tiltást.

Az emberekért és az emberekkel

Az EU költségvetésének az embereket kell szolgálnia, velük együttműködésben; ez magába foglalja – többek között – a nagyobb átláthatóságot, a sokszínűség figyelembevételét és az állampolgárok érdemi részvételét.

Csökkenő egyenlőtlenség

Az EU költségvetésének az emberi jólétet kell növelnie, valamint hozzá kell járulnia az egyenlőtlenségek és a társadalmi kirekesztettség csökkentéséhez.

Európai értékek

Az EU költségvetésének támogatnia kell az európai értékeket Európán belül és kívül is.

Rendszerszintű változás

Az EU költségvetésének a fenntartható pályára állás és a körforgásos gazdaság kiépítése érdekében holisztikus megközelítéssel kell elősegítenie a rendszerszintű változást és az innovációt.

Kisebb környezeti terhelés

Az EU költségvetésének hozzá kell járulnia a környezeti terhelés csökkentéséhez, és meg kell előznie a környezeti ártalmak térben és időben való átterhelését.

Sokszínű gazdaság és társadalom

Az EU költségvetésének egy sokféleségre és rezilienciára épülő gazdaságot és társadalmat kell szolgálnia, amelyhez minden közösség, szervezet és vállalkozás, kicsi és nagy egyaránt hozzá tud járulni.

Közjó

Az EU költségvetésének a közjót kell szolgálnia.

Környezet

Az EU költségvetésének hozzá kell járulnia a környezet állapotának javulásához valamint az ökoszisztéma-szolgáltatások megőrzéséhez és helyreállításához, melyek társadalmunk és gazdaságunk alapját képezik.

Erősen kérdéses még, hogy a Közös Agrárpolitika – amelynek tárgyalása a leglassabban halad –, mennyiben állítható majd fenntartható pályára. Az EP Környezetügyi Bizottsága több fontos lépést is megtett ez ügyben: javasolta, hogy integrálják az éghajlati, környezeti, társadalmi és egészségügyi célkitűzéseket, illetve, hogy próbálják megteremteni a tagállamok közötti nagyobb egyenlőséget. Javasolta továbbá, hogy a műveletek kiválasztásakor az irányító hatóságok biztosítsák az éghajlatvédelem, a környezetvédelem és a biológiai sokféleség megőrzésének igazolását a KAP-ban tervezett beavatkozások esetén, valamint zárják ki az intenzív állattenyésztéshez kapcsolódó támogatást. Kérdés, hogy az EP Mezőgazdasági Bizottsága és a tagállamok fenntartják-e az EP ENVI Bizottságának javaslatát.

Másfelől a KAP továbbra is fenntartja a kétpilléres szerkezetet, noha tudományos bizonyítékok sora mutatja, hogy a területalapú támogatások nem hatékonyak és eredményesek a megállapodás szerinti közös célok elérésére, miközben aláássák a szerződésekben rögzített környezetvédelmi és egészségvédelmi célokat is. Ezzel tovább késlekedik a fenntartható élelmiszer-, mezőgazdasági és földhasználati politikára való áttérés Európában.

Szintén régóta ellentmondásokkal terhelt, hogy miközben a LIFE program célja a környezet állapotának javítása és az ökoszisztéma-szolgáltatások helyreállítása, a többi uniós finanszírozási programban nem szerepelnek olyan, a biológiai sokféleségre, éghajlatbiztonságra, valamint a fenntarthatóságra vonatkozó biztosítékok, melyek révén elkerülhető lenne, hogy a LIFE projekteket más uniós programok és politikák hátrányosan érintsék. Szintén nehézséget jelent, hogy a LIFE programok társfinanszírozása továbbra is alacsony, ami azt mutatja, hogy a természetvédelmi program kialakításánál nem veszik figyelembe azokat a pénzügyi igényeket és korlátokat, amelyekkel a pénzügyi és néha politikai szempontból kiszolgáltatott kedvezményezettek (például a közép-kelet-európai civil szervezetek) sok esetben szembesülnek.

Feladatok

Közös érdek, hogy az Európai Unió költségei valóban az európai értékeket képviseljék, koherenciát és összhangot mutassanak, felszámolva a pazarló és az egyes célokat aláássó költségeket. Az EU költségvetésének fenntarthatósági reformjához a tagállamok, az Európai Bizottság és az Európai Parlament közös munkája szükséges.

Az Európai Unió költségvetésének fenntarthatósági reformjához a következőket javasoljuk:

▶ Valamennyi pénzügyi alap céljaiban és menedzsmentjében szerepeljenek átfogó biztosítékok a fenntarthatósági alapelvek maximális érvényesülésére. Jöjjön létre közös módszertan, és szülessenek hatékony intézkedések annak érdekében, hogy a környezeti és szociális programokat más uniós programok és politikák ne befolyásolják negatívan.

▶ Az Európai Parlament javaslata nyomán az MFF felülvizsgálatánál vegyék figyelembe az SDG-végrehajtásban történt előrehaladást valamennyi uniós politika és kezdeményezés tekintetében.

▶ Biztosítani kell az EU-s programok és a költségek teljes vertikális koherenciáját (beleértve a partnerségi megállapodásokat és az operatív programokat is).

▶ Javítani szükséges a klímavédelmi céloknak való megfelelést. Szülessen egyezség a fosszilis energiatámogatásának teljeskörű megszüntetéséről. A rendelkezésekben biztosítsák többek között az „energiahatékonyság az első”-elvet.

▶ Az Európai Bizottság javítsa a klímavédelmi költségek nyomon követésének módszertanát annak érdekében, hogy az EU összes éghajlatvédelmi kiadása valódi és zöld hozzáadott értékkel járjon.

▶ A tagállamok dolgozzanak az energiademokrácia – a polgárok tulajdonában álló megújuló energia – megvalósításán. A nemzeti programalkotás során hozzanak létre célzott finanszírozási programokat, amelyek elérhetővé teszik az innovatív finanszírozást. Segítsék az állampolgárok és a közösségek együttműködését a kis méretű megújuló energiaforrásokkal és az energiahatékonysággal kapcsolatos finanszírozás elérésében.

Integrálják az éghajlati, környezeti, társadalmi és egészségügyi célkitűzéseket a KAP-ban, és mozdítsák elő a tagállamok közötti nagyobb egyenlőséget. A műveletek kiválasztásakor az irányító hatóságok érvényesítsék az éghajlatvédelem, a környezetvédelem és a biológiai sokféleség megőrzésének igazolását, és zárják ki az intenzív állattenyésztéshez kapcsolódó támogatást.

A tagállamok a teljes programalkotás idején kövessék a fenntarthatósági biztosítékok és a partnerségi elv érvényesülését, és tegyenek hatékony lépéseket a civil szféra részvételéért (pl. a civil szervezetek kapacitás-növelése révén tegyék lehetővé, hogy ezek a szervezetek is részt vehessenek a monitoring bizottságokban).

Az Európai Bizottság és a tagállamok hozzanak létre olyan új és innovatív digitális eszközöket és platformokat, amelyekkel növelhető a költségek transzparenciája, és ahol az állampolgárok számára láthatók a pénzügyi alapok céljai, kedvezményezettjei és eredményei.

Mozdítsák elő kísérleti jelleggel a közösségi költségvetés-tervezést az EU-s alapok esetén.

Az alapok szigorúbb, pontosabb és ellenőrizhető feltételrendszerére van szükség.
A jogállamiság feltételeinek megerősítése és kiterjesztése kulcsfontosságú.

Erősítsék meg az Európai Csaláselleni Hivatal (OLAF) tanácsadói és felügyeleti szerepét a csalás, a korrupció, az összeférhetetlenség és a visszaélések kockázatának csökkentése érdekében.

1. Az Európai Bizottság javaslata a 2021–2027-es időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0321&from=EN>

Az Európai Bizottság sajtóközleménye a költségvetési javaslatról: https://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3570_hu.htm

2. Az EU-büdzsé elfogadását 2019-re remélték, azonban - e dokumentum megszületése idején - még tartanak a tárgyalások és 2020 ősze előtt aligha várható a költségvetés véglegesítése.

Éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás hatékony vízgazdálkodással és vízbarát tájgazdálkodással

Helyzet

A víz a földi élet szempontjából nélkülözhetetlen erőforrás. Földünk vízkészletének kevesebb mint 0,1%-a közvetlenül hozzáférhető formában – folyókban, tavakban és tározókban – található édesvíz. A hozzáférhető édesvíz eloszlása bolygónkon igen eltérő, amit az éghajlat változása egyre inkább szélsőségessé tesz. Víz nélkül nincs élelmiszertermelés sem, a világ édesvíz-felhasználásának 80%-a mezőgazdasági célú, ugyanakkor a világ vízhiányos területei gyakorlatilag kirajzolják a világ „éhségtérképét” is, ezzel függ össze az is, hogy a vízhiány a migráció legfőbb mozgatórugója, tehát a globális problémák hazánkat is közvetlenül érintik.

Magyarország édesvízkészletek szempontjából, medencejellegének köszönhetően, látszólag kedvező helyzetben van. Csakhogy a valóságban hazánk is ki van szolgáltatva a felvízi országok vízgazdálkodásának, ráadásul az ország területére érkező vizekkel sem gazdálkodunk bölcsen: Magyarország vízmérlege negatív, vagyis több víz távozik az országból (117 km³), mint amennyi érkezik hozzánk (112 km³). Már régen elmúltak azok az idők, mikor a víztöbblet jelentette a legnagyobb problémát. A folyószabályozások és egyéb – főként szántóföldként történő – hasznosítások miatt vizes élőhelyeink 87%-át lecsapoltuk. Ez a folyamat pedig olyan hatékonyan sikerült, hogy mára az agrárium átlagos vízkárveszteségének legnagyobb részét az aszály okozza (40 milliárd Ft/év). Ennek ellenére hazánk lecsapolása továbbra is folyamatban van: szűk gátak közé szorított folyóink ártereit a vizek minél gyorsabb levezetésének rendeljük alá, a földeken időszakosan megjelenő belvizet pedig még a vízhiányos területekről is a lehető leggyorsabban elvezetjük.

Bár a belvíz miatti károk jóval alacsonyabbak (15 milliárd Ft/év) az aszálykárokhöz képest, az időszakos többletvizek elvezetését igen költséges infrastruktúrával tartjuk fenn. A több mint 40 ezer km hosszúságú belvízcsatorna rendszeres karbantartása, a szivattyúk üzemeltetése és a gazdálkodók egyéni vízelvezetési célú beruházásai évente további milliárdokat követelnek. Az árterek vízelvezetési célú átalakítása (a nagyvízi mederkezelés) szintén rendkívül erőforrásigényes feladat, az uniós finanszírozású nagyprojektek keretében történő beavatkozások pedig a természetes ártéri élőhelyek igen jelentős károsításával járnak. Az árvízi levezetőcsatornák folyamatos fenntartása szintén óriási munka, melynek költségeit a területen gazdálkodók viselik.

Ugyanakkor az aszályméréséklést célzó eszközök hatékonysága a vízelvezetéssel nem összemérhető. Bár a pazarló vízgazdálkodás és a klímaváltozás együttes hatása, hogy hazánk területének mintegy 90%-a kisebb-nagyobb mértékben érintett aszályllyal, annak mérséklésére a rendelkezésre álló vizeket nem használjuk fel, hanem miután elvezettük azokat, további költségigényes infrastruktúrával kívánjuk biztosítani a víz más területekről történő visszavezetését. Ennek a megoldásnak a fenntarthatósága joggal vet fel kérdéseket: a tervek szerint állami forrásból, az elkövetkező 10 évben 170 milliárd Ft-ot fordít az ország öntözésfejlesztésre, amelyből, ha sikerül is a teljes 270 000 ha-os öntözési igényt kielégíteni, akkor is csak a mezőgazdasági területek (szántók, gyümölcsösök, gyepek) 5%-a kapna ilyen módon vízutánpótlást.

Összhang hiánya

A fentiekből is szembetűnő, hogy bár a vízkészletekkel való gazdálkodás alapvető és stratégiai fontosságú feladat, hazánkban mégis számos ellentmondás tapasztalható e témában, ami a legfontosabb releváns tervezési dokumentumokból is kiolvasható.

Bár a Nemzeti Vízstratégia kiemelten foglalkozik a vízgazdálkodás problémáival, hangsúlyt fektet az ágazatok közötti együttműködésre és a vízvisszatartás előtérbe helyezésére, továbbá megtalálható benne a gazdasági fenntarthatóságot szolgáló tájhasználatváltásra történő áttérés igénye is, azonban mindezzel együtt ebben a dokumentumban is több helyen tetten érhető a vízvezetést preferáló

szemlélet. Ugyanez igaz a vízgyűjtő-gazdálkodási tervekre, amelyekben a vizek jó mennyiségi állapotának elérése sokszor alulmarad a víztöbblet kezelésével szemben.

Ezzel szemben a Második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia és a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia egyaránt igényként fogalmazza meg a vízkészletekkel való felelős gazdálkodás és a termőhelyi adottságokhoz igazodó tájhasználatváltás szükségességét. Ezeknek a dokumentumoknak – és számos szakmai anyagnak – a szemlélete

is tükrözi, hogy a vízvisszatartásban rejlő kimagasló klímaadaptációs potenciál hazánk éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodásának kulcsa. A legfontosabb azonban az, hogy a fentiek ellenére a vízgazdálkodási gyakorlatban mind a folyamatos fenntartómunkák, mind a beruházás jellegű projektek keretében a vízvezetés továbbra is óriási hangsúlyt kap, miközben a vízvisszatartás lehetőségeinek kialakítása háttérbe szorul, így évről-évre folytatódik Magyarország kiszáraitása.

Mindezért azonban nem kizárólag a vízügyi szektor a felelős. Mivel a mezőgazdasági ágazat is ki van szolgáltatva az uniós forrásoknak, a termőhelyi adottságok helyett jelenleg az agrártámogatások határozzák meg azt, hogy hol és mit termelünk. Emiatt fordulhat elő, hogy belvízzel, árvízzel és

aszállyal egyaránt veszélyeztetett területeken ugyanazt a művelést próbáljuk fenntartani, mint a legjobb adottságú termőföldeken. Az ország egyes részein folyamatos beavatkozásra van szükség: télen és koratavasszal belvizet kell szivattyúzni és elvezetni, de már áprilistól aszálykárak csökkentik a termelés hatékonyságát, ezen felül egész évben költséges mederkezelési munkálatokkal az árvízveszélytől is óvni kell ezeket a földeket. Mindközben ugyanezekben a termőföldeken területalapú agrártámogatásokkal ösztönözzük a tovább-

bi gazdaságtalan hasznosítást. A támogatások sokszor csak szűk gazdálkodói csoportok érdekét szolgálják, a vidék élhetőségéhez nem járulnak hozzá.

Hiányzik a támogató jogszabályi környezet is. A vízvisszatartás termőföldvédelmi szempontból jelenleg „más célú hasznosításnak” minősül, így a vizes területek az ingatlan-nyilvántartás szerint nem minősülhetnek termőföldnek, ez pedig azt jelenti, hogy a vízvisszatartást végző gazdálkodó az agrártámogatásoktól is elesik.

Feladat

A víz a legfontosabb természeti erőforrás, úgy kell rá tekintetni, mint nemzeti kincsre és lehetőségre, melynek segítségével megfelelhünk a jövő kihívásainak. Paradigmaváltás szükséges tehát a vízgazdálkodásban, hogy a vizet elsősorban értéként kezeljük, és ne károkozóknak tekintsük. Ehhez valós problémákra koncentrálni, az egyéni érdekek helyett a nemzetgazdasági szempontokat figyelembe vevő vízgazdálkodási megoldások támogatása szükséges. Át kell alakítani az eddigi vízpazarló rendszert. Azokat az állami és uniós támogatásokat, amelyek a jelenlegi fenntarthatatlan gyakorlatot erősítik, olyan megoldásokra kell át-csoportosítani, amelyek elsősorban a klímaváltozáshoz való alkalmazkodást, a gazdaság fenntarthatóságát és az állampolgári érdekeket szolgálják.

A vízgazdálkodás kérdése igen szerteágazó, az élet szinte minden területére kiterjed, itt most csak egy fontos beavatkozási területet emeltünk ki, a vízbarát tájgazdálkodásra való áttérés lehetőségét. Ennek elsődleges feltétele, hogy a táji adottságokhoz, közösségi érdekekhez kell igazítani a területhasználatot. A feladat megvalósításának legfontosabb eszköze a Közös Agrárpolitika támogatásainak elosztása úgy, hogy az fenntartható gazdálkodást szolgáljon és hozzájáruljon a közjavak előállításához, védelméhez.

A rendszeresen belvízjárta területeken, illetve folyóink mélyárterein, ahol ez lehetséges, vízbarát, illetve vízmegőrzési célú területhasználatra kell áttérni. A belvízre hasznosítható többletvízként kell tekinteni, amely mérsékli, illetve meggátolja a talajvíz további süllyedését, ezáltal hozzájárul a súlyosan vízhiányos területek kiszáradásának megállításához. Kedvezőtlen termőhelyi viszonyok esetén a többszörös költséggel előállított szántóföldi növénytermesztés helyett a vízvisszatartást, illetve az időszakos vízborítást toleráló gazdálkodást kell támogatni. A súlyosan vízhiányos területeken a belvízelvezető csatornák működtetése felesleges, sőt káros.

Folyóink ártereit, ahol lehetséges, ki kell bővíteni. A jelenleg mentett oldalon lévő, kedvezőtlen adottságú mélyárterei szántók, gyepes és erdős visszacsatlósítása az ártérbe csökkentené az árvíz-

kockázatot, és rajtuk ártéri gazdálkodást továbbra is lehetne folytatni, tehát az ilyen földek nem vesznének el az agrárium számára sem.

A belvíz és csapadékvíz megtartása a folyóktól távol is kedvezően befolyásolja a mikroklimát, mérsékli az aszályt. A táji adottságokhoz igazított, vízbarát területhasználat az egyre jellemzőbb

időjárási szélsőségeket – hirtelen lezúduló, nagy mennyiségű csapadékos és hosszú, száraz időszakok váltakozása – is kiegyenlíti. A területen megtartott víz a talaj víztároló-kapacitásának feltöltését folyamatosan ellátja, ezen felül az ilyen területeknek kiemelt szerepük lehet a biodiverzitás megőrzésében azáltal, hogy az agrártájba ékelődve vizes élőhelyek jöhetnek létre rajtuk – vizes élőhelyek pedig összességében javítanak a vidék élhetőségét ökoszisztéma-szolgáltatásaiokon keresztül.

A vízmegtartásra történő átállás nem igényel különösebben nagy befektetett erőforrásokat (még az új ártéri területek bevonása is csak egyszeri nagyobb ráfordítást jelent). A vizes területek fenntartásának minimális az energia- és költségigénye, továbbá azért is gazdaságos, mivel csupán a mélyebb fekvésű, agrártermelési szempontból egyébként is rendszerint kevésbé értékes területeket foglalná el a víz, miközben időszakos vízborításhoz alkalmazkodó gazdálkodás továbbra is folytatható lenne az érintett földeken. A rendszer működtetésének finanszírozása is megoldható, a Közös Agrárpolitika uniós szabályozása ugyanis lehetőséget ad a vízvisszatartás támogatására a víz-keretirányelv szerinti kompenzációs támogatás formájában. A vízbarát tájhasználatra való áttéréssel a vízgazdálkodási források felhasználásának hatékonysága is jelentősen növelhető lenne.

A belvízprobléma kezelésének költsége és az öntözésre fordított állami kiadások csökkennének, csak úgy, mint az aszálykárok, miközben a mezőgazdaság éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodóképessége fejlődne.

A vizek visszatartásához szükséges az ezt ösztönző jogszabályi és támogatási környezet megteremtése. Az agrártájban létrehozott vizes élőhelyeket speciális művelési ágként kellene nyilvántartani, amelyekre vonatkozik a termőföldeket érintő jogszabályi védelem. Mindezek a jogalkotási és támogatáspolitikai döntések egyszeri állami feladatot jelentenének, de hosszútávon szolgálnák Magyarország érdekeit.

Települési zöldfelületek a globális felmelegedésben

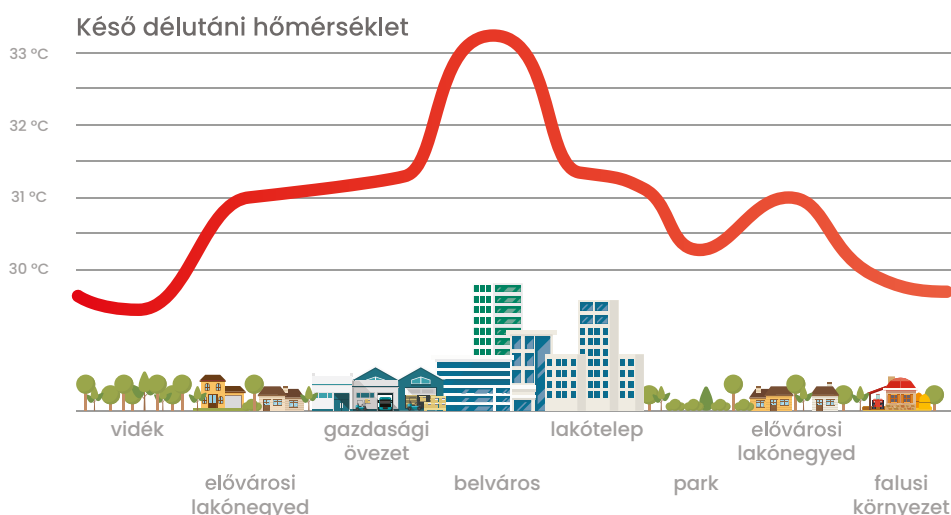
A TELEPÜLÉSI ZÖLDFELÜLETEKNEK FONTOS SZEREPÜK VAN AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁS KÁROS HATÁSAINAK CSÖKKENTÉSÉBEN. TERMÉSZETES ELEMKÉNT SEGÍTENEK A NYÁRI FORRÓSÁGBAN A KIALAKULÓ HŐSZIGETEK MÉRSÉKLÉSÉBEN. EMELLETT A POR- ÉS A SZENNYEZŐANYAGOK MEGKÖTÉSÉVEL, TERMÉSZETKÖZELI ÉLŐHELYEK BIZTOSÍTÁSÁVAL IS JAVÍTJÁK A HELYI KÖRNYEZETI VISZONYOKAT. A PARKOS TERÜLETEK, VÁROSI ERDŐK A SZABADIDŐ ELTÖLTÉSHEZ IS HELYSZÍNT BIZTOSÍTANAK. A TELEPÜLÉSI ZÖLDFELÜLETEK SOKSZÍNŰ ELŐNYEIT A TELEPÜLÉSEKET IRÁNYÍTÓ ÖNKORMÁNYZATOK MÉGSEM ÉRTÉKELIK, ÍGY EZEK A FELÜLETEK GYAKRAN VESZÉLYBE KERÜLNEK.

Helyzet

A klímaváltozás nagy kihívás elé állítja a településeket, az elmúlt időszakban folyamatosan nő a hőségriadós napok, időszakok száma. Az alábbi ábra jól szemlélteti, hogy a zöldterületek a nyári hőségben akár több fokkal is csökkenthetik a hőmérsékletet.

Mára a legtöbb önkormányzat felismerte, hogy a faültetéssel nagyszerűen ki lehet fejezni az éghajlatvédelmi elkötelezettséget, az ország településeinek frissen ültetett fák mellett gyakran feltűnnek a tájékoztató táblák is. Sajnos az elkötelezettség sokszor itt le is zárul, és a településeknek többször naprakész adatsoruk sincs a „zöld” vagyonukról. Az pedig, hogy a zöldfelületek alakítása, bővítése az éghajlatváltozás hatásaihoz alkalmazkodó intézkedésként a gyakorlatban megjelenjen, egyelőre nagyon ritka.

VÁROSI HŐSZIGETEK

Az elmúlt időszakban a településeknek a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program keretén belül lehetőségük nyílt arra, hogy zöld városfejlesztési programokat¹ valósítsanak meg. Az Európai Unió forrásokat biztosított a zöld fejlesztéshez: ahol korábban sokszor a forráshiány miatt maradtak el a szükséges beavatkozások, ott a támogatás segítségével a települések végre megvalósíthatták a városi erdők, parkok és fasorok felújítását és bővítését.

i

A városi hőszigetek hatásaként magasabb hőmérséklet alakul ki a városok betonnal fedett területein, mint a külső részeken és vidéken. Ez veszélyesebbé teszi többek között a nyári hőhullámokat is.

Napjainkra a tudomány is felismerte a települési zöldfelületek fontosságát. Számtalan innovációval találkozhatunk, melyek túlmutatnak a „klasszikus” felületeken, parkokon, fasorokon és erdőkön – a zöldtetők mellett egyre inkább teret hódítanak a zöld homlokzatok. Az építészet egy új irányzatává vált az épület és a fa kapcsolata, ahol a város magjában a fa már nem csak az épületek között, hanem magán az épületen is megjelenik.

A helyi közszolgáltatások körébe tartozó zöldterület-gazdálkodás fogalmának és tartalmának nincs törvényi meghatározása. Bár a települési zöldfelületek és -területek az éghajlatváltozás folyamatában egyre fontosabbak, konkrét – számon kérhető és ellenőrizhető – szabályozásukkal mindössze két országos jogszabály foglalkozik kormányrendeleti szinten. A fás szárú növények védelméről szóló kormányrendelet,² a közterületeken álló fák kivágására és pótlására ad iránymutatást. Az OTÉK³ a település zöldfelületi rendszerére nézve tartalmaz előírásokat, a különböző övezetekre vonatkozóan ad meg minimálisan kialakítandó zöldfelületi mértéket.

Összhang hiánya

Sajnos a települési zöldterületek még napjainkban is nagyon gyakran esnek áldozatul a fejlesztéseknek. Ennek indoka szerteágazó: a települések központi részein mára több helyen már csak zöldterületek maradtak meg olyan „szabad” térként, ahol nagyobb méretű fejlesztés valósítható meg. Ezeknek a területeknek a tulajdonosi szerkezete is jóval egyszerűbb, gyakran csak az állam és/vagy az önkormányzat a tulajdonos, így a fejlesztés kevesebb zökkenővel valósulhat meg, mint egy alternatív barnamezős területnél, ahol a volt ipari létesítménynél több tulajdonoson keresztül vezet az út a települési álmok valóra válásáig.

Bár azt tudjuk, hogy a fáknak milyen fontos szerepük van a klímaváltozásban, mégis, mikor az autókra esik a viharban letört ág, vagy nem felkészült a közműveket felújító kivitelező és a munkások készítésénél első nekifutásból vágja át az életerős fa fő gyökereit, akkor jöhet a láncfűrész – és a pillanatnyi élet- és vagyontvédelem azonnal felülírja a hosszabb távú klímavédelmi szempontokat.

Ellentmondásos a támogatási rendszer is. Érdeemes kicsit utánajárni, hogy milyen fejlesztések valósultak meg városainkban a kapcsolódó támogatási felhívásokból. Sajnálatos módon nagyon kevés olyan beavatkozást találunk, amely valóban a települési zöldterületek bővítésével foglalkozik, és sajnos a támogatás szempontjai között is csak az jelent meg, hogy a fejlesztés folyamán nem csökkenhetnek a városi zöldterületek.

Feladatok

➤ Nagy szükség lenne rendszerszintű szemléletformálásra, ami túlmutat az „Ültess fát!” gondolatán. Általánosságban a lakosság, de különösen a települések fenntartásban és fejlesztésben érdekelt szereplők – önkormányzati döntéshozók és munkatársak – körében volna szükség erre, akár továbbképzések formájában is.

➤ A települési zöldterületek védelmét és fejlesztését számon kérhetően kellene szabályozni. Szükség lenne a fás szárú növények védelmét célzó jogszabály módosítására, szigorítására is a kivágott fák helyszíni pótlásának tekintetében, figyelembe véve a kivágott fa ökológiai szolgáltatásainak pótlását.

➤ A következő, 2021–2027 közötti fejlesztési időszakra konkrétan célzott támogatásra lenne szükség a települési zöldterületek (közterületek) fejlesztéséhez.

1. TOP-2.1.2-16: Zöld város kialakítása

2. 346/2008. (XII. 30.) Korm. rendelet a fás szárú növények védelméről

3. 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről

Szabadkereskedelmi egyezmények és a befektetésvédelmi rendszer

A SZABADKERESKEDELMI ÉS BEFEKTETÉSVÉDELMI EGYZEMÉNYEK JELENLEGI RENDSZERE, VALAMINT A KÉSZÜLŐ KERESKEDELMI MEGÁLLAPODÁSOK ÉS AZ AHHOZ VEZETŐ TÁRGYALÁSOK ALÁÁSSÁK A FENNTARTHATÓSÁG IRÁNYÁBA TETT LÉPÉSEKET, GYENGÍTIK A MEGLÉVŐ KÖRNYEZETVÉDELMI, ÉLELMISZERBIZTONSÁGI, MUNKAJOGI NORMÁKAT, EMELLETT A BEFEKTETŐ–ÁLLAM VITARENDEZÉSI MECHANIZMUS ÁLTAL LEHETŐVÉ TETT PEREKEN KERESZTÜL LEHETŐVÉ TESZIK KÖRNYEZETKÁROSÍTÓ BERUHÁZÁSOK KIKÉNYSZERÍTÉSÉT, ILLETVE SOK MILLIÓ/MILLIÁRD DOLLÁROS KIADÁSOKRA KÉNYSZERÍTIK A BEPERELT KORMÁNYOKAT.

Helyzet

Az Európai Unió az utóbbi években több olyan kétoldalú, illetve regionális kereskedelmi megállapodást kötött, amelyek környezeti és társadalmi szempontból is problémásak, a civil társadalom – és sok országban a gazdaszervezetek is – elutasítják ezeket, illetve az elmúlt hónapokban újra napirendre került az EU és az Egyesült Államok közötti kereskedelmi tárgyalások ügye, amely szintén aggodalommal tölt el néhány EU-tagállamot.¹

Összhang hiánya

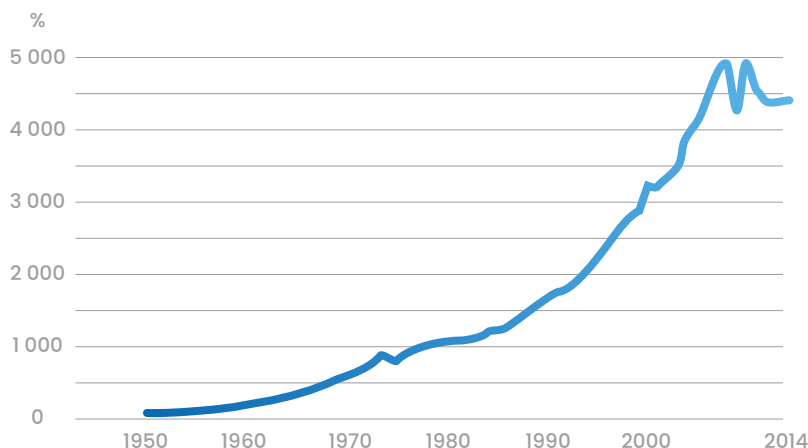
Az EU és Kanada között megkötött CETA egyezmény már csak a tagállamok ratifikálására vár, azonban a jelenlegi erőviszonyok és az eddigi álláspontok alapján nagy esély van rá, hogy a holland parlament elutasítja majd az egyezmény ratifikálását. Tudomásunk szerint a magyar kormánypártok is erősen megosztottak a kérdésben, és pár évvel ezelőtt az Agrárkamara is aggályait fejezte ki az egyezménnyel kapcsolatban. A CETA egyik legvitatottabb része a befektetői bírósági rendszer (ICS), amely lehetővé teszi, hogy külföldi befektetők bepereljenek olyan kormányokat, amelyek állampolgárai egészségének vagy környezetünk védelmének érdekében hoznak meg bizonyos intézkedéseket. Mindezek fényében azt kérjük a kormánytól és az országgyűléstől, hogy ne ratifikálják az EU és Kanada közötti szabadkereskedelmi egyezményt.

Az EU és négy dél-amerikai tagállam között megkötött (EU–MERCOSUR) szabadkereskedelmi egyezménnyel kapcsolatban két évvel ezelőtt Fazekas Sándor földművelésügyi miniszter kijelentette, hogy ellenzi az egyezményt. Az egyezménnyel kapcsolatban egyre több a kritikus hang, január elején az osztrák kormány kijelentette, hogy nem fogják megszavazni az egyezményt az Európai Tanács ezzel foglalkozó ülésein. Februárban a vallóniai parlament egyhangúlag az EU–MERCOSUR egyezmény ellen szavazott. Az egyezmény hatására jelentősen megnőne a mezőgazdasági termékek Európába történő exportja, amely mellett, hogy hátrányosan érintené az európai gazdákat, kb. 34%-kal növelné az üvegházhatású gázok kibocsátását.² Emellett az Európában betiltott, de a dél-amerikai országokban engedélyezett növényvédő szerek bejutása a kontinensre az élelmiszerreken keresztül aláásná az európai élelmiszerbiztonságot.

Az EU és az Egyesült Államok közötti kereskedelmi tárgyalások ügye szintén előtérbe került az elmúlt hónapokban. Az Egyesült Államok diplomatainak nyilatkozatából egyértelmű, hogy Amerika számára az első számú prioritás a mezőgazdasági termékeik bejuttatása az európai piacra. Mivel az Európai Bizottság számára első számú prioritás, hogy javítsa az európai autóiipar tengerentúli pozíciót, úgy tűnik, a Bizottság ennek érdekében hajlandó beáldozni az európai mezőgazdaságot, az élelmiszer-biztonságot és a fogyasztók egész

A VILÁG ORSZÁGAI ÁLTAL EXPORTÁLT TERMÉKEK ÉRTÉKE

a bázisév 1950-hez képest,
indexált értékek
1950 = 100%

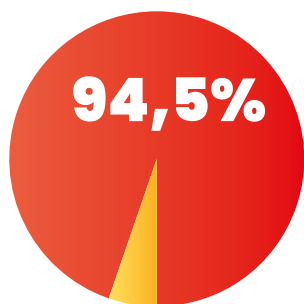

ségét. A legtöbb aggodalmat a génmódosított élelmiszerek, valamint a hústermékek vegyszeres átmosása („klórozott csirke”) okozza, tovább az, hogy a kereskedelmi tárgyalásokat az amerikai fél a rákkeltő, valamint a hormonrendszert károsító vegyi anyagokra vonatkozó európai szabályozás aláadására használja. Annak ellenére, hogy másfél évvel ezelőtt az Európai Bíróság világosan kimondta, hogy az új génmódosítási technológiák GMO-nak minősülnek, és rájuk is alkalmazni kell az uniós jogszabályokat, a Bizottság vonakodik végrehajtani a Bíróság döntését. Az Egyesült Államokkal tervezett kereskedelmi megállapodás nyelvébe ütésének érdekében a Bizottság most azon

üggyködik, hogy valamiféle kikaput létesítsen a 2.0-ás GMO-k részére.

A fent említett kereskedelmi egyezmények egyik fő célkitűzése a „kereskedelmet akadályozó nem vám jellegű korlátok” lebontása, vagyis lényegében a környezetvédelmi, élelmiszerbiztonsági, munkajogi szabályok fellazítása. Ez különösen tetten érhető az EU és az Egyesült Államok közötti kereskedelmi tárgyalások során, ahol az amerikai fél azt szeretné elérni, hogy az elővigyázatosság elvén alapuló uniós engedélyezési rendszert felváltja az amerikai rendszer. Ebben a „megalapozott tudományon” (sound science) alapuló döntési rendszer működne, amelyben valójában az óriás-cégek által a hatóságok számára rendelkezésre bocsátott – egyáltalán nem független – vizsgálatokra alapozva döntenének az engedélyezésről.

KINEK KEDVEZNEK LEGINKÁBB AZ ISDS-PEREK?

VÁLLALATÓRIÁSOK több mint 1 milliárd USD éves bevétellel

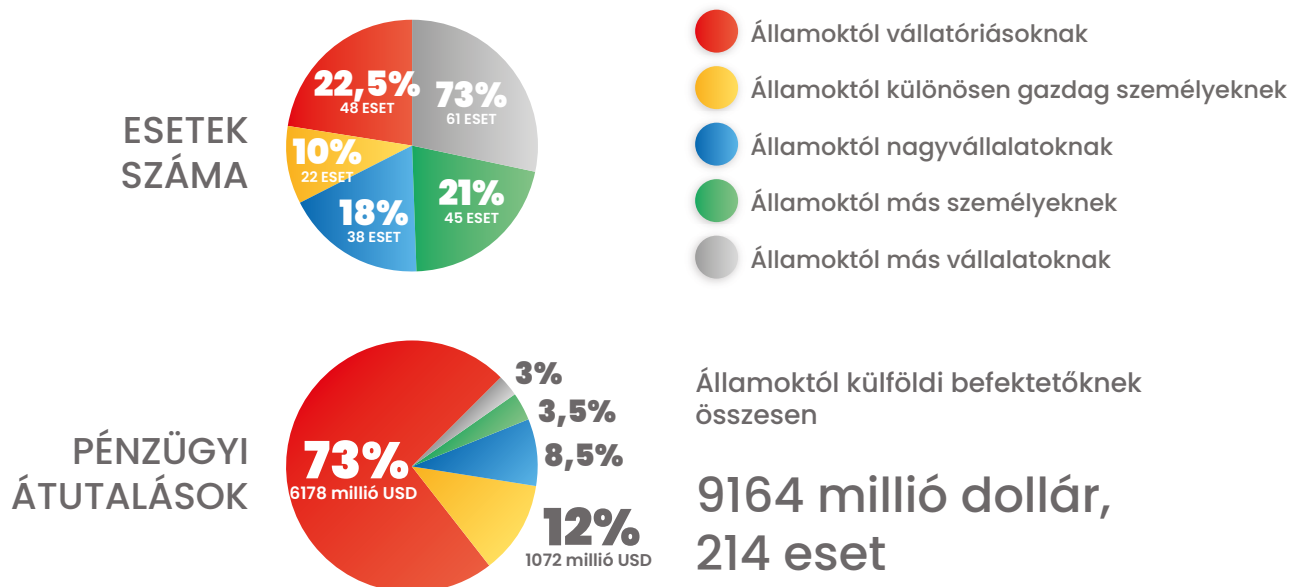
KÜLÖNÖSEN GAZDAG MAGÁNSZEMÉLYEK több mint 100 millió USD nettó vagyonnal

EGYÉB CÉGEK, MAGÁNSZEMÉLYEK

A szabadkereskedelmi, valamint a befektetési egyezmények része az utóbbi években sokat kritizált befektető-állam vitarendezési mechanizmus (ISDS). Ezt a rendszert kihasználva egy 4,4 milliárd dolláros peren keresztül próbálja kiereszokolni a Verespatakra tervezett cianidos technológiájú aranybánya engedélyezését a kanadai Gabriel Resources. Többek között az európai országok által a '90-es évek elején egymás között megkötött Energia Charta Egyezménynek is része ez az ISDS-rendszer, amelynek a hatására elindított ISDS-perек alapján az európai tagállamokat összesen 46,8 milliárd euró kártérítés kifizetésére kötelezték. Európa-szerte több mint 847 ezer állampolgár szorgalmazta az elmúlt év során ennek az ISDS-rendszernek a felszámolását. Ezzel szemben az Európai Bíróság szeretné globális szintre kiterjeszteni ezt a rendszert, és egy Multilaterális Befektetői Bíróság (MIC) létrehozásáért kilincsel.

Az idei évben a koronavírus-járvány következtében kialakult gazdasági válság is világosan megmutatta, hogy a jelenlegi szabadkereskedelmi rendszer – beleértve a vámok leépítését – hatására létrejött, elsősorban hosszú ellátási láncokra alapuló termelési és világkereskedelmi rendszer milyen hihetetlen mértékben sérülékeny.³ Egyetlen láncszem kiesése megakaszthatja a termelést, a határok pandémia miatti lezárása akár egyes országok élelmiszere-ellátását is veszélyeztetheti.

AZ ISDS-PEREK MIATTI PÉNZÁRAMLÁS AZ ÁLLAMOKTÓL A BERUHÁZÓKNAK

Feladat

A nemzetközi kereskedelem volumenét csökkenteni kell. Magyarországnak át kell gondolnia az álláspontját az EU szabadkereskedelmi egyezményeit illetően (CETA, EU-MERCOSUR egyezmény, az EU és az Egyesült Államok közötti kereskedelmi tárgyalások). A hazai, génmódosítás-mentes mezőgazdaság védelme és a környezetvédelmi, klímavédelmi, fogyasztóvédelmi szempontok érvényesülése érdekében hazánknak elleneznie kell a fenti egyezmények megkötését, illetve ratifikálását jelenlegi formájukban.

A kormánynak meg kell tennie mindent, hogy az ISDS-rendszer felszámolásáért. Mondják fel azokat a meglévő kereskedelmi- és befektetési egyezményeket, amelyek tartalmazzák az ISDS-rendszert. A kormánynak meg kell tennie mindent a Multilaterális Befektetői Biróság létrehozása ellen.

Döntéshozóinknak meg kell akadályoznia, hogy az Európai Bizottság az Egyesült Államokkal folytatandó kereskedelmi tárgyalások örvén fellazítsa az uniós GMO-szabályozást: vissza kell venni az új génmódosítási technológiák számára kiskapukat tervező bizottsági javaslatokat.

A hosszú ellátási láncokra alapuló termelési és világkereskedelmi rendszer helyett erősíteni kell a lokalizációt, a helyi gazdaságot, a rövid ellátási láncokat.

1. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/member-states-in-the-dark-on-commissions-talks-with-the-us/>
 2. <https://www.grain.org/en/article/6355-eu-mercosur-trade-deal-will-intensify-the-climate-crisis-from-agriculture>
 3. Yoon, J., Lex in-depth: why coronavirus spells trouble for smartphones, Financial Times, 19 March 2020. <https://www.ft.com/content/16209002-6531-11ea-a6cd-df28cc3c6a68>

Elektronikai eszközök és környezeti terhelés

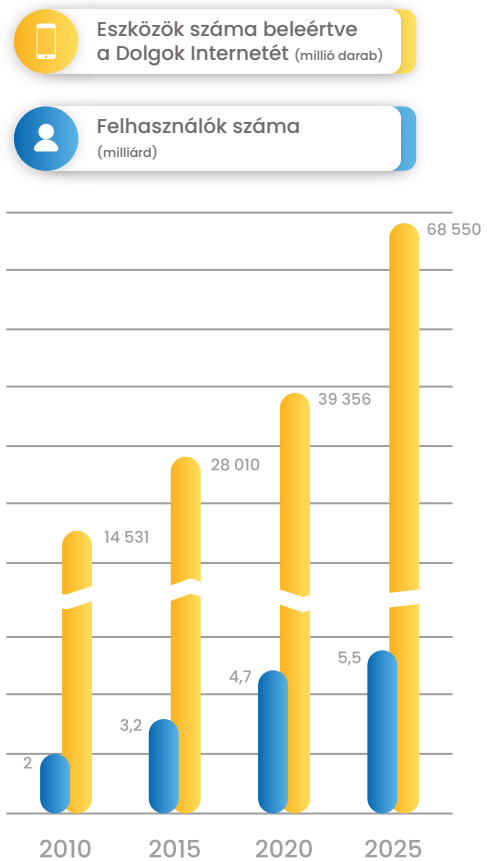
MIKÖZBEN AZ ELEKTRONIKAI ÉS INFOKOMMUNIKÁCIÓS ESZKÖZÖK SZÁMA JELENTŐSEN EMELKEDIK, EZEKRE MINT TISZTA, A FENNTARTHATÓSÁGOT SZOLGÁLÓ ESZKÖZÖKRE TEKINTÜNK. NEM IS LEHET-NÉNK MESSZEBB AZ IGAZSÁGTÓL.

Helyzet

Az elektronikai és infokommunikációs technológiák (IKT) térnyerésétől azt várták a kutatók és a közvélemény is, hogy jelentős mértékben hozzájárul majd a környezeti terhek csökkentéséhez, például a papírfelhasználás területén. Ez nem következett be, éppen ellenkezőleg: a papírgyártás a gazdasági növekedéssel mutat pozitív korrelációt, amelyhez napjainkban ráadásul éppen az elektronika térnyerése ad jelentős lökést, így közvetetten az elektronikai ipar a papírfelhasználás növekedését eredményezi. Azonban nem csak közvetetten: vizsgálatok szerint a számítógépek számának növekedése ugyanis hozzájárul az irodai papírfelhasználás növekedéséhez is. A globális papírfelhasználás évről évre növekszik, és megnégyszereződött az elmúlt 50 évben. 2014-ben a globális papírgyártás először meghaladta a 400 millió tonnát – ironikus, hogy ugyanabban az évben haladta meg a légköri CO₂-szint is a 400 ppm-t. A növekedés azóta is folytatódik. Magyarországon is növekedés volt, azonban nem ilyen jelentős: 1989 óta mindössze 20 tonnával nőtt a teljes papírfogyasztás (1989: 890 ezer tonna; 2010: 910 ezer tonna).

Az IKT-szektor azonban nem csak a papírgyártás területén jelent fokozott terhelést. 2019-ben globálisan 34 milliárd elektronikai eszközt használt 4,1 milliárd ember, amelyek tömege elérte a 223 millió tonnát, ami megegyezik 179 millió autóéval. Ezen keresztül a digitális világ részese-dése a primer energiafogyasztásból 4,2%, az üvegházgáz-kibocsátásból 3,8%, az elektromos energia-felhasználásból 5,5%. A digitális lábnyom a jövőben is eddig példa nélküli módon fog

A DIGITÁLIS VILÁG SZÁMOKBAN

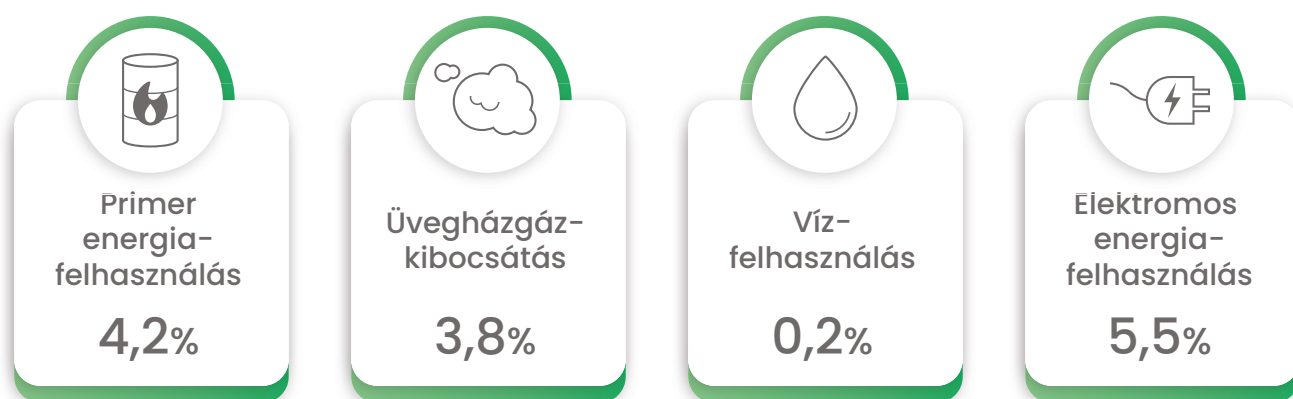
i

A további digitalizáció és a Dolgok Internete jelentősen növeli a felhasználók és a hálózatra kötött eszközök számát, így az Internet forgalmát. Ez jelentős tárolókapacitásokat is igényel, melyek környezeti terhe már összemérhető a repülésével.

Forrás: The environmental footprint of the digital world, GreenIT.fr, Frédéric Bordage

emelkedni mind méretében, mind sebességében. 2010-től a digitális eszközök száma ötszörösére, az internethez csatlakoztatott eszközök száma közel ötvenszeresére nő 2025-ig. Ennek eredményeként várhatóan a digitális lábnyom a 2010-es 2,5%-hoz képest 2025-re 6%-ot tesz ki a teljes emberi környezeti terhelésből. A legnagyobb növekedés – 3,1-szeres – az üvegházgáz-kibocsátásban lesz. A környezeti terhelés elsődleges forrása a gyártáshoz kapcsolódik, amely elérheti akár az összes hatás 60-80%-át is. Ezt követi a felhasználók által használt eszközök energiafelhasználása. A növekvő energiahatékonyság nem tart lépést a készülékek számának és az egyes eszközök energiafelhasználásának növekedésével, ami leginkább a képernyők növekedésének köszönhető.⁴

A DIGITÁLIS ESZKÖZÖK KÖRNYEZETI LÁBNYOMA

Összhang hiánya

A „Nemzeti Infokommunikációs Stratégia 2014–2020”⁵ *A stratégia konzisztenciája és koherenciája* című fejezete nyolc hazai és három uniós stratégia számos célkitűzésével való koherenciáját vizsgálja meg, melyek között egyetlen természet- vagy környezetvédelmi célkitűzés sincs. A stratégia készítői is elismerik, hogy a kommunikációs aktivitás robbanásszerű növekedése az ágazat energiafogyasztásának exponenciális növekedését vetíti előre, az ezzel kapcsolatos következtetések azonban elmaradnak. A Nemzeti Környezetvédelmi Program

2015–2020 helyzetelemzésében elismeri ugyan a problémát, ám azt a célkitűzések között már csak leszűkítve, hulladékkérdésként kezeli: „a személyi számítógép- és szerverhasználat energiaigénye dinamikusan növekszik, így az internet terjedése hozzájárul a villamosenergia-igények növekedéséhez.

A szórakoztató elektronikai és információs technológiai berendezések esetén megfigyelhető gyors elévülés a hulladékproblémákat, valamint a nyersanyagok iránti igényeket is erőteljesen növeli. Az újrahasználatot nehezíti pl. a gépjárműiparban, az elektronikai iparban vagy a háztartási kisgépek esetében a »vegyél újat« szemlélet, valamint többnyire nem megoldott vagy aránytalanul drága ezen berendezések javítása.”

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia nem foglalkozik ezzel a konkrét területtel.

i

A digitális világ lábnyoma a 2010-es 2,5%-hoz képest 2025-re 6%-ot tesz ki a teljes emberi környezeti terhelésből. A legnagyobb növekedés – 3,1-szeres – az üvegházgáz kibocsátásban lesz.

Forrás: *The environmental footprint of the digital world*, GreenIT.fr, Frédéric Bordage

Feladat

Annak ellenére, hogy a magyar IKT-használathoz kötődő kibocsátások jelentős része a világ más részén keletkezik, a hazai döntéshozók, forgalmazók és fogyasztók is tehetnek a káros hatások csökkentése érdekében.

Ezen intézkedéseknek elsősorban egy eddig elhanyagolt területre kell koncentrálnia, melynek célja a tartósabb eszközök és ennek következtében a továbbhasználat kell legyen. A felhasználók által használt eszközök, az adatközpontok és a hálózat környezeti terhelése közül a felhasználói eszközök képviselik a környezeti hatások fő forrását. Környezeti mutatótól függően 59–84%-ot. Az elektronikai eszközök esetében pedig a gyártás jelenti a terhelések fő forrását, így a meglévő eszközök hosszabb használatára, a javíthatóság növelésére van elsősorban szükség. A gyártási fázis környezeti terheinek jelentőségét mutatja az is, hogy például a mobiltelefonok esetében a globális felmelegedési potenciál 72,5%-a nem a használathoz kötődik. Ha csak egy évvel meghosszabbítanánk a mobiltelefonok élettartamát az Európai Unióban, az évi 2,1 Mt CO₂-kibocsátáscsökkentéssel járna 2030-ig. Ez egyenlő azzal, hogy eltűnik 1 millió autó az utakról.

Ezen a területen az államnak is nagy szerepe lehet a piac logikájából következő, de a társadalom és a környezet számára káros folyamatok kezelésében. A piaci szereplők alapvető érdeke, így tudatos stratégiája a fogyasztási ciklus felgyorsítása. Habár rendelkezésre állnak a tartósabb termékek előállításának technikai feltételei, ezzel ellentétes folyamat zajlik. Ezt Magyarország megakadályozni nem tudja, de intézkedésekkel a folyamatokat kedvező irányba befolyásolhatja.

Intézkedések, melyeket mind hazai, mind nemzetközi szinten meg kell hozni, támogatni kell:

- ▶ a tartós fogyasztási cikkek jótállási idejének növelése;
- ▶ gazdasági ösztönzők bevezetése a tartósabb termékek gyártóinak;
- ▶ fogyasztói kampányok a tovább- és újrahazsnálat érdekében;
- ▶ az újrahazsnosítás hazai technikai, technológiai kapacitásainak fejlesztése; teljesebb körű információk biztosítása a termékekről, a reklámok szabályozása;
- ▶ jogszabályi eszközökkel a gyártók ösztönzése a javíthatóság könnyebbé tételére; a javítási szektor segítése;
- ▶ egyéni, közösségi akciók támogatása; környezetileg és társadalmilag igazságosabb közbeszerzések;
- ▶ új típusú termékhasználati modellek támogatása;
- ▶ aktív részvétel a nemzetközi együttműködésben a tartósabb termékekért;
- ▶ a tervezett elavulás büntethetősége.

1. <https://www.pulpandpaper-technology.com/articles/ict>

2. *The role of information and communication technologies in paper consumption, International Journal of Business Information Systems, February 2011.*

3. *State of the global paper industry, Environmental Paper Network, 2018.*

4. BORDAGE, Frédéric: *The environmental footprint of the digital world, GreenIT.fr, , December 2019.*

5. https://www.kormany.hu/download/a/f7/30000/NIS_v%C3%A9gleges.pdf

A Natura 2000 hálózat értékeinek - kiemelve a gyepek - megőrzése

A NATURA 2000 HÁLÓZATBA KIJELÖLT TERÜLETEK AZ EURÓPAI UNIÓ SZÁRAZFÖLDI TERÜLETEINEK 17,9%-ÁT, HAZÁNK TERÜLETÉNEK 21,4%-ÁT FEDIK LE. AZ EU ÖKOLÓGIAI HÁLÓZATA A BIODIVERZITÁS MEGŐRZÉSÉBEN AKKOR TÖLTI BE A NEKI SZÁNT SZEREPET, HA BIZTOSÍTJUK A FENNTARTÓ ÉS FENNTARTHATÓ GAZDÁLKODÁST, A KÖRNYEZETBARÁT FEJLESZTÉSEKET ÉS TECHNOLÓGIÁKAT, A TUDATOSSÁG NÖVELÉSÉT A TERMÉSZETTEL VALÓ EGYÜTTÉLÉS TERÉN. EZEK MEGVALÓSÍTÁSÁT JELENLEG TÖBB, AZ ÉRINTETT ÁGAZATOK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉBEN ÉS A SZAKPOLITIKÁK ÖSSZEHANGOLÁSÁBAN JELENTKEZŐ INKOHERENCIA ÉS HIÁNY NEHEZÍTI.

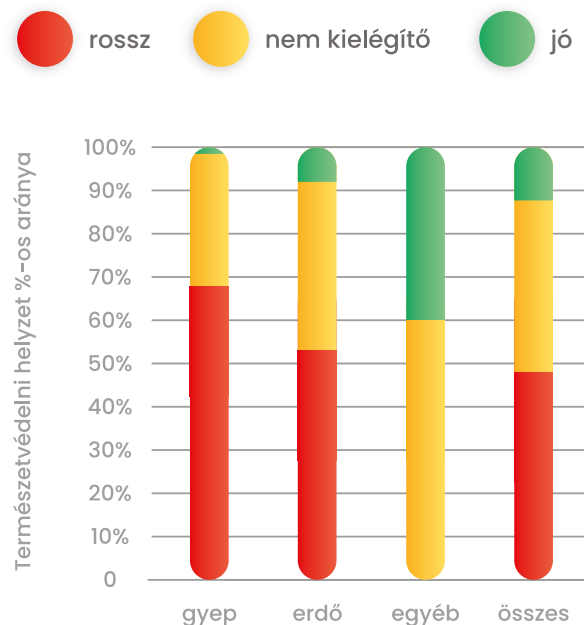
Helyzet

A Natura 2000 hálózat nagymértékben hozzájárul a klímaadaptációhoz, a természet szolgáltatóképességének megőrzéséhez és ezen keresztül az emberi jóléthez. A hálózat területeinek állapota, megőrzöttsége alapvetően meghatározza szolgáltatási képességüket. Ebből következően, ha minimálisan, a hálózat szintjén teljesülnének a megőrzésre és kedvező állapot fenntartására vagy elérésére vonatkozó célkitűzések, az jelentős mértékben hozzájárulna az Alaptörvényben is lefektetett, egészséges környezethez való alapjog biztosításához. Ezzel szemben a területek megőrzöttsége tekintetében más a helyzet. A Natura 2000 hálózat kijelölésének alapjául szolgáló élőhelyek állapota koránt sem kedvező, az élőhelyvédelmi irányelv 2019-es jelentése alapján a hazánkban előforduló élőhelyek 48,9%-a rossz, míg 37,8%-a nem kielégítő, és csupán 13,3%-a mondható jó természetvédelmi helyzetűnek.

Az élőhelyek jó része erősen kezelésfüggő, vagyis csak rendszeres és megfelelő kezelés mellett maradnak fenn, és őrzik meg jó állapotukat, amelyben a területi adottságokhoz igazodó, táji és termőhelyi viszonyokat figyelembe vevő, differenciált és adaptív megközelítésnek kell szerepet kapnia. Különösen igaz ez a nyílt élőhelyek, például a gyepek esetén. A Natura 2000 hálózat főbb élőhelycsoportjai közül (gyep, erdő, egyéb) a gyepek állapota a legrosszabb (68%-a rossz állapotú), ami romló tendenciát mutat (1. ábra).

NATURA 2000 ÉLŐHELYEK TERMÉSZETVÉDELMI HELYZETE

2019

i

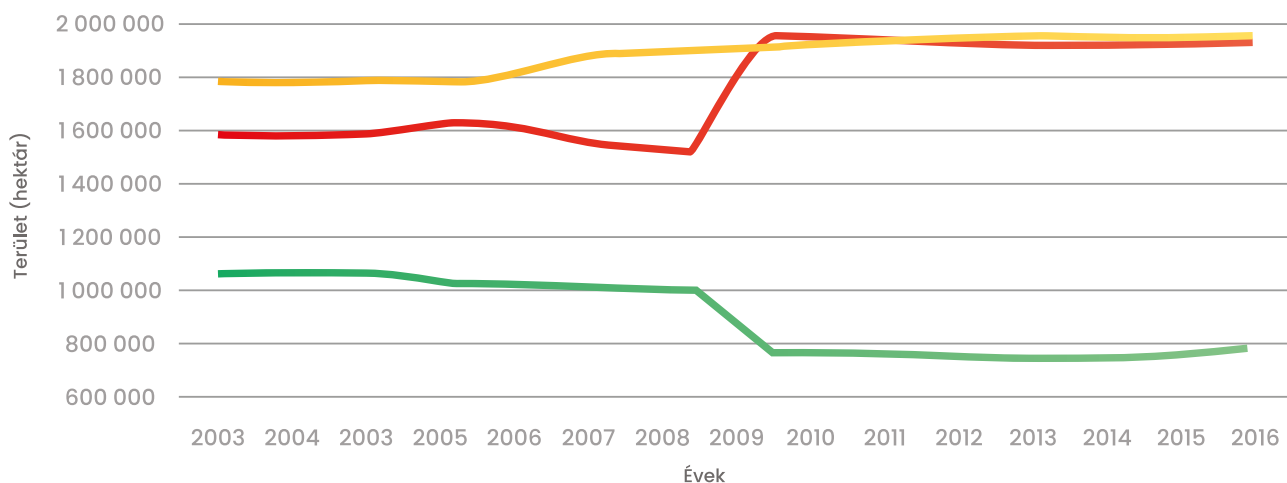
A főbb Naturás élőhelyi csoportok közül a gyepek állapota a legrosszabb – 68%-a rossz állapotú –, ráadásul romló tendenciát mutat.

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség

A Natura 2000 hálózatban kb. 400 000 ha gyepterületet veszít el az állomány csökkenéséből. Ennek ellenére, hogy a gyepek környezeti hasznát (csak néhány ökoszisztéma-szolgáltatást említve: az ellátóak közül a takarmány és gyógynövény, a szabályozók közül az éghajlat, erózió és beporzás a kulturális közül pedig az ökoturizmus) felismerve az EU külön szabályokat hozott az állandó gyepterületek fenntartására, hazánkban a gyepek területe folyamatos csökkenést mutat – az elmúlt 15 évben közel 300 000 hektárral csökkent (KSH), ezzel párhuzamosan a művelésből kivont terület 360 000 hektárral nőtt (2. ábra) –, az elmúlt fél évszázadban pedig a természetes gyepterületek felét elvesztettük. A gyepek területének csökkenése számottevően a használat felhagyásából adódik, amelynek egyik fontos eleme az állatállomány és a legeltetett területek csökkenése. A használat felhagyásából

adódóan a szukcessziós folyamatok előretörése, a cserjésedés és beerdősülés, valamint az inváziós fajok térnyerése és az ezekből eredő állapotromlás, degradáció figyelhető meg. A gyepek esetében még a kijelölésüket követően is tapasztalható volt azok feltörése, amelyet például aktuálisan a bioenergia iránti kereslet növekedése és a hozzá rendelt támogatási lehetőségek mozgattak. A gyepek klímaszabályozó szerepét mutatja, hogy egy fajgazdag gyepterület CO₂-elnyelő képessége összemérhető az erdőkével, és ez az állapot javításával tovább növelhető. A fentiek alapján a helyzet-elemzésben a gyepek kaptak prioritást, de a többi naturás élőhelytípus esetében is vázolhatók hasonló problémák és tendenciák, amelyből következően a szakpolitikai inkoherenciák és a feladatok sokszor általános értelemben is megállják a helyüket, de különösen érvényesek a gyepterületekre.

A GYEPEK, ERDŐK ÉS MŰVELÉSBŐL KIVONT TERÜLETEK KITERJEDÉSÉNEK VÁLTOZÁSA 2003–2016 KÖZÖTT

i Az elmúlt fél évszázadban a természetes gyepterületek felét elvesztettük!
 Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

- művelés alól kivett terület
- erdő
- gyepterület

Összhang hiánya

A Natura 2000 hálózat gyepterületeinek és egyéb jelölő élőhelyeinek fenntartása nagymértékben függ a kezelésüktől, ezzel szoros összefüggésben a támogatásoktól és a megfelelő ösztönzőktől, valamint a területhasználatok megfelelő szabályozásától és körültekintő tervezésétől.

Jelentős gyepterületek tényleges állapotuk alapján nem minősülnek gyepeknek, illetve a szukcesszió előrehaladása miatt gyepeként nem művelhetők. Esetükben nagyon fontos kérdés azok művelésbe vonhatósága. A művelésre alkalmas állapotba hozás egyszeri, de nagyobb befektetést igényel.

A gyepeként hasznosított területeken kompenzációs kifizetés 2008 óta érhető el a 269/2007. (X. 18.) Korm. rendelet alapján, azonban más művelési ágra azóta sem fogadtak el ilyet, pedig a védelmi szint fenntartását biztosító garanciákkal kapcsolatban erre a 28/2017. (X. 25.) alkotmánybírósági határozat is rámutat, és a jogalkotási kötelezettség pótlására 2018. június 30-ai határidőt szab. A gyepek esetében is probléma, hogy a nem kezelés, amire bizonyos esetekben igény lenne, nem támogatható.

Bár a Natura 2000 területen történő gazdálkodás sok esetben előnyt jelent, kevésnek mondhatók és nem feltétlenül a Natura 2000 területre összpontosulnak a természetvédelmi célkitűzésekhez, valamint a táji és termőhelyi viszonyokhoz igazadó célirányos támogatási programok, intézkedések. Ahol a gyepek megőrzése lenne a cél, ott sok esetben a megfelelő ösztönzők hiányában nem biztosítható a gyephasznosításra való áttérés vagy annak fenntartása. A gyep megőrzéséhez fontos lenne, hogy értéküket objektíven meg lehessen ítélni, amelyre az aranykorona érték nem alkalmas.

A gyeppekhez kapcsolódóan vannak olyan élőhelyfoltok, különösen fa- és cserjecsoportok, fa- és cserjesorok, amelyek a gyepeken és annak szegélyében is kiemelt értéket képviselnek. Ezek megőrzését a támogatási programok nem, vagy csak részben támogatják. Ugyanez igaz a vizek területén történő megőrzésére is.

A Natura 2000 területek jó részén gondot jelent a beerdősülés, ugyanakkor a szabad rendelkezésű erdőkre vonatkozó, a mezőgazdasági művelésbe vonás lehetőségét biztosító rendelkezés nem elegendő ahhoz, hogy minden esetben a természetvédelmi céloknak megfelelő területhasználat valósuljon meg. Általánosan elmondható a Natura 2000 élőhelyek esetében is, hogy nincsenek meg a szükséges jogszabályok a területhasználat környezeti szempontú befolyásolására vagy kikényszerítésére. A Natura 2000 fenntartási tervek az uniós elvárásokkal ellentétben nem tartalmazznak kötelező érvényű földhasználati előírásokat, csak javaslatot fogalmaznak meg, amely kötelező erővel nem bír.

A legtöbb művelési ág nál nehezíti a megfelelő kezelés megvalósítását a tulajdonviszonyok rendezetlensége. Az egyes ágazati stratégiákban alapelvek szintjén megjelennek a természeti szempontok, ugyanakkor a konkrét intézkedések, tervezések és fejlesztések során ezek kellően nem érvényesülnek, hiányoznak a megfelelő ösztönzők és kötelező érvényű garanciák. A területhasználat és a művelési ágak közti konverzió, a gyepek és szántó erdővé, illetve a gyepek szántóvá alakítása országos és gyakran eseti célok mentén, és nem a helyi és táji viszonyokhoz adaptálva történik.

A fejlesztések esetén sokszor hiányzik annak vizsgálata, hogy az adott fejlesztés valóban szükséges-e, és igazodik-e az igényekhez, célokhöz, táji adottságokhoz. Az országos tervek szintjén sokszor elsikkadnak vagy nem megfelelően kezeltek a Natura 2000 szempontok, amit a tervezés léptékéből adódó nehézségekkel indokolnak. A hálózat jellegben és annak erősítésében való gondolkodás teljesen hiányzik a gyakorlatból.

Feladatok

Egy olyan komplex, fenntartható mezőgazdasági program kidolgozása, amely:

- ▶ a gyepterületekre vonatkozóan olyan támogatási programokat és egyéb ösztönzőket tartalmaz, amelyek valós alternatívát jelentenek a szántóföldi műveléssel szemben, ahol kifejezetten a gyep művelésbe vonás vagy a gyepművelés fenntartása a cél;
- ▶ a gyepek művelésbe vonásának segítésére egyszeri támogatást biztosít, amelyhez feltételként a gyepművelés tartós fenntartását köti ki;
- ▶ a Natura 2000 területen lévő többi élőhelytípus megőrzése érdekében a kompenzációs támogatás földhasználati szabályainak kidolgozását jelenti más művelési ágakra, kiemelten szántóra és erdőre, és hozzáadott érték alapján további művelési ágakra is (nádas, ültetvény, halastó);
- ▶ a kompenzációs támogatás mellett a Natura 2000 célirányos, az elvárásokat tekintve többlépcsős, lokális programokat dolgoz ki, és biztosítja a lehetőséget a farmszintű támogatás felé történő fokozatos elmozdulásra;
- ▶ az előző ciklusokban bizonyítottan jól működő, biodiverzitás megőrzést támogató programoknak prioritást ad;
- ▶ az uniós támogatás mellett hazai forrásokat is allokál a hazai igényekhez igazodó programok támogatására;
- ▶ intenzívebben támogatja a cserje- és facsoportok, valamint sorok megőrzését azzal, hogy ezek teljes területe nem kerül ki a támogatható területből.

További eszközök a környezeti célokat segítő területhasználathoz és kezeléshez:

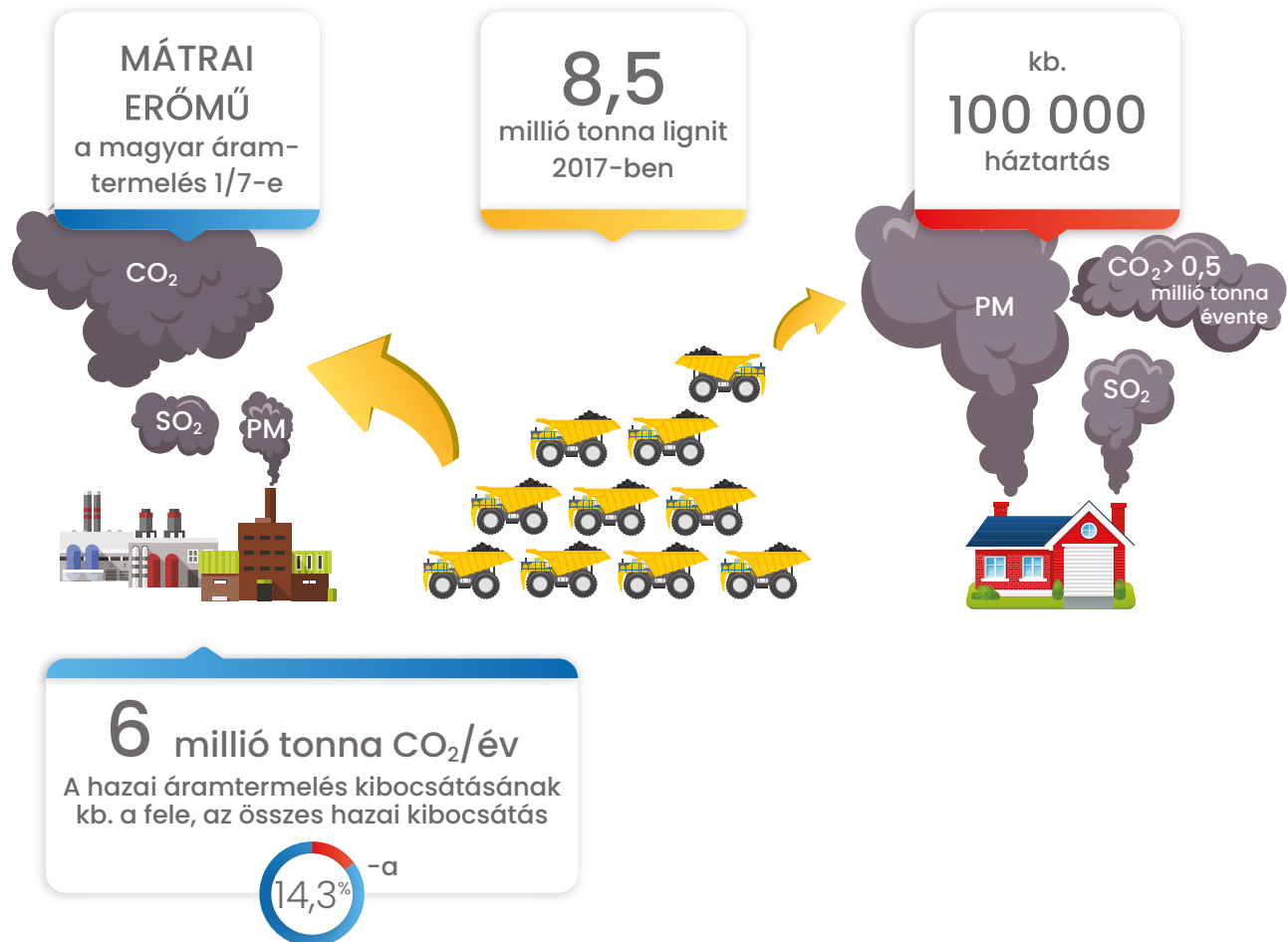
- ▶ hatékonyabb és kötelező adatszolgáltatás megvalósítása az érintett hatóságok között (pl. szabadrendelkezésű erdőként nyilvántartásba vett erdőkre vonatkozó adatok);
- ▶ a Natura 2000 területeken a hatósági eszközök erősítése a természetvédelmi célokhoz igazodó és kívánatos területhasználat befolyásolására és kikényszerítésére;
- ▶ a Natura 2000 fenntartási tervek területhasználatra és az aktuális művelési ág vagy használat megváltoztatására vonatkozó rendelkezéseinek jogszabályi kihirdetése;
- ▶ a területhasználatra vonatkozó döntéshozástámogatására a gyepek és vizes élőhelyek esetében objektív, a valós értéküket jelző mérőszám kidolgozása és beépítése a döntési folyamatokba, alapozva az ökoszisztéma-szolgáltatások közgazdasági értékelésére is;
- ▶ a tulajdonviszonyok további rendezése;
- ▶ a szükséges és a valós igényekhez igazodó fejlesztések (pl. turizmus) környezetbarát módon történő megvalósítása, a barnamezős beruházások támogatása;
- ▶ a Natura 2000 területek állapotának javításához kapcsolódó projektek, beruházások, intézkedések előnyben részesítése, valamint a hálózat jelleg erősítése érdekében azon projektek kiemelt támogatása, amelyek Natura 2000 területeken kívül a területek összeköttetésének erősítését, a területről kívül érkező hatások mérséklését szolgálják.

1. <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/article-17-national-summary-dashboards/conservation-status-and-trends>
2. Az Európai Parlament és a Tanács 1307/2013/EU rendelete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1307&from=EN>
3. [http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/ace6942234d099eec1257f22005dec24/\\$FILE/28_2017%20AB%20hat%C3%A1rozat.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/ace6942234d099eec1257f22005dec24/$FILE/28_2017%20AB%20hat%C3%A1rozat.pdf)
4. Az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény 11. § (2) bekezdés

Szénkivezetés Magyarországon

A LAKOSSÁGI ROSSZ MINŐSÉGŰ SZÉN- ÉS LIGNITFŰTÉS SÚLYOSAN EGÉSZSÉG- ÉS KÖRNYEZETKÁROSÍTÓ, ÍGY NEM CSAK AZ ENERGIASZEGÉNYSGEBEN ÉLŐKET ÉRINTI. EZT FELISMERVE EGYES ÚJ, NEMZETI SZAKPOLITIKÁK, SZABÁLYOZÁSOK ÉS TERVEK A LAKOSSÁGI FŰTÉSBŐL VALÓ SZÉNKIVEZETÉST CÉLOZZÁK, MÁS RÉGI ÉS ÚJ POLITIKÁK ÉS TERVEK VISZONT ÉPPEAN ANNAK FENNTARTÁSÁT, SŐT BŐVÍTÉSÉT SEGÍTIK ELŐ.

A LIGNITFELHASZNÁLÁS ÉS HATÁSAI MAGYARORSZÁGON

i

2017-ben a Mátrai Erőműnél kevesebb mint tizedannyi lignitet égető háztartások kén-dioxid-emissziója kb. 3,5-szerese, szállópor-emissziója pedig több mint 7-szerese volt a Mátrai Erőmű kibocsátásainak.

Forrás: MAKK, METAZSÚL blog 2019.04.09, EUROSTAT és saját számítások

Helyzet

Közel százezer magyar háztartást érint a lakossági lignitfűtés, elsősorban az Észak-Magyarország régióban. A probléma nemcsak energiaszegénységben élőket érint, hanem a legtöbbször összefügg az energiaszegénységgel is. Bár ma a támogatások, nyomott árak miatt a lignit itthon az egyik legolcsóbb szilárd tüzelőanyag, ehhez hozzá kell adnunk a környezetünkben és az egészségünkben általa okozott károkat, amelyek meghaladják az évi 60 milliárd forintot.

Az Agrárminisztérium „Fűts okosan!” kampánya szerint a lignit felhasználására a háztartási tüzelőberendezések alkalmatlanok. A szálló por szennyezése a lignit külszíni bányászata, szállítása és eltűzése során is jelentős. Sajókápolnán a külszíni lignitbánya mellett 2018 októberében végzett mérésünk szerint a szálló por (PM10) ötször, a finompor (PM2.5) 18-szor lépte át a kötelező EU-s, illetve a WHO által ajánlott határértéket. A KÖTHÁLÓ 2019. októberi szénbemérése egyértelműen kimutatta, hogy a hazai, borsodi lakosság számára tüzelőanyagként árusított és szociálisan osztott lignit háztartási tüzelésre alkalmatlan alacsony fűtőértéke és magas hamu- és kéntartalma miatt. A szilárd tüzelőanyagok, azaz a szén, a lignit és a (nedves) fa égetése a szállópor-szennyezés legfőbb forrása, amely évente 13 ezer ember előtti halálát okozza Magyarországon, a gyermekek életésélyeit pedig 6-8 hónappal csökkentheti. Mérések szerint a hazai szmoghelyzetek kétharmada származik lakossági fűtésből, azaz a finomrészecske- vagy szállópor-szennyezés 74%-a. A forgalomba kerülő szilárd tüzelésű berendezések kibocsátására vonatkozó szabályozás 2020-ban és 2022-ben szigorodik az Európai Unió területén, így az elavult háztartási tüzelőberendezéseket csak hatékonyabbra, de jóval drágábban lehet majd cserélni, ami még nehezebb helyzetbe hozza az energiaszegénységben élőket.

Összhang hiánya

A Nemzeti Energia- és Klímaterv és a Nemzeti Energiastratégia (2030-ra, kitekintéssel 2040-re) tartalmaz terveket a háztartási széntüzelés tiszta fűtéssel való kiváltására, elsődlegesen az Észak-Magyarország régióban.¹

Azonban az intézkedések egyelőre nem átfogóak: nincs támogatói intézkedéscsomag az energiaszegénység tervszerű csökkentésére, a szociális tüzelőanyag-program egészség- és környezetbarát átalakítására, továbbá egyes szabályozások (pl. levegővédelmi tervek, tüzelőanyag-minőség) szigorítására sem. A megengedő szabályozás alapján jelenleg is több lakossági értékesítésre kerülő lignitet termelő bánya működik, és újabbak vannak tervben vagy engedélyezés alatt, akár védett természeti környezetben is. Szociális tüzelőnek egyre gyakrabban rossz minőségű szenet, lignitet kapnak osztásra az államtól az önkormányzatok (2008 és 2017 között kissé csökkent a magyar lakosság szénfelhasználása, ám ezen belül a lignitfelhasználás több mint háromszorosára emelkedett).

Ugyanakkor az EU Just Transition Fund egyelőre inkább az erőművi szénkivezetést célozza, és a magyar törekvések is az erőműnek és vonzáskörzetének dekarbonizációját, a régió gazdasági és munkahely-struktúrájának átalakítását célozzák. Egyelőre kérdéses, hogy a lakossági lignitfűtés kivételének elősegítése, és a közösségi tervezésű energiaszegénység-csökkentő pilot projektek mennyire és hogyan férnek bele ebbe a finanszírozási mechanizmusba.

Tehát a nemzeti szakpolitikák, szabályozások és tervek egyfelől a lakossági szénkivezetést célozzák, másfelől viszont – közvetlenül vagy közvetve – annak bővítését támogatják.

Feladatok

Az állam feladata, hogy az érintett háztartások – különösen az energiaszegénységben élő, illetve a százezer, lignittel fűtő háztartás – hozzáférhető, érdemi támogatást kapjanak épületeik és fűtőberendezéseik energetikai korszerűsítésére, és hogy erre az európai uniós és az állami források összehangoltan, egyszerűen lehívhatók legyenek.

Hazai feladatok:

- ▶ a háztartások tiszta fűtésre való átállásának ösztönzésével párhuzamosan a lignit (háztartási) tüzelőanyagként való betiltása;
- ▶ ne engedélyezzék újabb szén- vagy lignitbányák megnyitását;
- ▶ szigorúan szabályozzák és felügyelik az illetékes hatóságok a piacra kerülő vagy szociális tüzelőként osztott lakossági fűtőanyagokat (minőség, mennyiség, tanúsítvány, származás);
- ▶ az Észak-Magyarország régióra vonatkozóan a helyi lakosság és önkormányzatok érdemi bevonásával készüljön kormányzati terv az igazságos energiaátmenetre és szénkivezetésre. A 2020 januárjában elfogadott NEKT-ben szerepel ilyen régiós dekarbonizációs stratégia és cselekvési terv készítése „az érintettek bevonásával”. Az MTVSZ Szénkivezetés Programjában azon dolgozik, hogy ezek a helyi közösségekre legyenek szabva, ők legyenek a startégia és a terv kedvezményezettjei.

1. „A revitalizáció és az átmenet során célunk a lakossági fűtési energia tiszta energiával való kiváltása és az energiafogyasztás csökkentése. Továbbá a Mátrai Erőmű régiójában, hasonlóan az egész országhoz, ösztönözni kívánjuk a saját villamosenergia-fogyasztás részleges kiváltására termelő napelemes rendszerek telepítését is.” (NEKT, 23. o.) „A lakossági fűtőberendezések modernizációjának, valamint korszerű biomassza alapú fűtőanyagok használatának ösztönzése a fenntartható tűzifa-használat érdekében.” (NEKT, 1. melléklet, 188. o.)

Közösségi megújuló energia Magyarországon

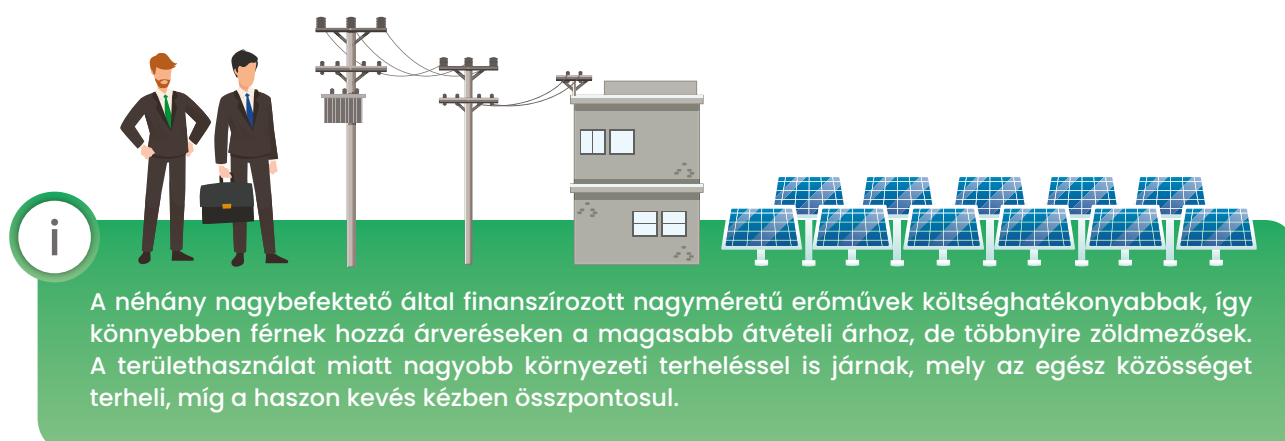
NAPELEMEKKEL A MEGÚJULÓ ELEKTROMOS ENERGIA EGYRE OLCSÓBBAN TERMELHETŐ, UGYANAKKOR IDŐJÁRÁSFÜGGŐ VOLTA MIATT A FELHASZNÁLHATÓSÁGA, ILLETVE A HÁLÓZATBA TÁPLÁLÁSA NÖVEKVŐ PROBLÉMÁKAT ÉS KÖLTSÉGEKET OKOZ, AMIT VALAKINEK KI KELL FIZETNI. A JELENLEGI TÁMOGATÁSI RENDSZEREK AZ EGYÉNILEG TERMELŐ-FOGYASZTÓ HÁZTARTÁSI MÉRETŰ KISERŐMŰVEKET ÉS A NAGYLÉPTÉKŰ ZÖLDMEZŐS NAPERŐMŰVES BERUHÁZÁSOKAT RÉSZESÍTIK ELŐNYBEN. MELLETTŰK A KÖZÖSSÉG TULAJDONÁBAN LÉVŐ, KÖZÖS BEFEKTETÉSEL LÉTESÍTETT, A HASZNOT HELYBEN VISSZAFORGATÓ MEGÚJULÓENERGIA-HASZNOSÍTÓ RENDSZEREK A HELYI GAZDASÁGRA, TÁRSADALOMRA ÉS A KÖRNYEZETRE GYAKOROLT ELŐNYEI ELLENÉRE NEM TUDNAK ELINDULNI.

Helyzet

A kisebb léptékű, egy családot vagy akár egy kisebb iskolát is ellátni képes (50 kW-nál kisebb teljesítményű), ún. háztartási méretű kiserőművek (HMKE) létesítése sem zökkenőmentes, ugyanakkor a helyi áramszolgáltatónak kötelező átvennie az így termelt áramot. A HMKE tulajdonosa a saját telkén (háza tetején) termelt áramot jelenleg éves szaldós elszámolással ugyanazon ingatlanon belül használhatja fel, így gyakorlatilag ingyenes hozzáférést kap a hálózathoz mint tárolóhoz. Amennyiben egy év alatt több áramot termel a tulajdonos, mint amennyit fogyaszt, akkor a többletért a fogyasztói ár alig felét fizeti a szolgáltató, mivel a díj többi része az elektromos hálózat rendszerhasználati költségeit fedezi. Ha a többletmennyiséget egy energiaközösségen keresztül értékesíthetné, akkor akár a telek és a tető adottságainak megfelelően nagyobb, így fajlagosan olcsóbb rendszert is telepíthetnének. A nagyobb méretű naperőművek a megújulóenergia-támogatási rendszeren (METÁR) keresztül juthatnak magasabb átvételi árhoz, a tavalyi évtől viszont már nincs garantált átvételi ár, ez pályázati formában, aukciókon alakul ki. Az árverések során értelemszerűen az alacsonyabb átvételi ár kap csak támogatást, amelyre egy nagyobb méretű, zöldmezős beruházás megvalósítói nagyobb eséllyel pályáznak. Ebben a versenyben

hátrányt szenvednek a közös befektetéssel elindítható, demokratikus döntéshozatallal létrehozott, a hasznot helyben hasznosító energiaközösségek, mivel magasabbak a szervezési, adminisztrációs költségeik, mint a nagybefektetők által finanszírozott nyereségérdekeltektől. Európa-szerte több ezer energiaközösség (főként energiaszövetkezet) létezik, amelyek tagjai maguknak vagy a helyi közösségnek termelnek megújuló energiaforrásból áramot, távhőt, illetve biztosítanak e-mobilitást. Német és francia kutatások szerint ezzel a helyi gazdaságban 2–8-szor több bevételt generálnak, mint egy hasonló léptékű beruházással egy külső befektető, hiszen így a befektetések, a rezsiköltségek, de az üzemeltetési, beszerzési költségek is helyben maradnak. A megújulóenergia-közösségekben (MEK) rejlő lehetőségeket az Európai Unió is elismeri, ezért a 2018 decemberében megjelent Tiszta Energia Csomag részeként elfogadott Megújulóenergia Irányelvben (REDII) bevezette ezt a fogalmat, és a tagállamok felé olyan jogharmonizációs kötelezettséget írt elő 2021. közepéig, amely során meg kell szüntetni a MEK-ek létrehozását akadályozó adminisztratív, jogi és pénzügyi hátrányt, másrészt olyan támogató keretrendszert kell létrehozni, amely segíti az energiaközösségek létrehozását, működtetését.

A KÖZÖSSÉGI ENERGIA HÁTRÁNYBÓL INDUL

Összhang hiánya

1) Hozzáférés a hálózathoz:

Míg a kisebb méretű (max. 50 kW teljesítményű) HMKE-k ingyenes hozzáférést kapnak a hálózathoz, addig a hasonló léptékű, de több fogyasztó által finanszírozott és fogyasztott napelemes rendszerek hálózatra csatlakozása nem megoldott, a hálózati engedélyes szolgáltatónak nem kötelessége ezt biztosítani. A nagyobb léptékű naperőművek hálózathasználata szintén szabályozott, a felmerülő díjakat a számukra elérhető magasabb átvételi árakból ki tudják gazdálkodni.

2) Hozzáférés a támogatásokhoz:

HMKE-beruházások létrehozására EU-s és állami támogatások is elérhetők kamatmentes kölcsön és/vagy vissza nem térítendő támogatások formájában, és támogatásnak tekinthető az ingyenes hálózathasználati díj is. A nagyobb léptékű naperőművek létesítése banki finanszírozással is versenyképes, a megtérülésük a támogatott átvételi áron keresztül biztosított. A sok kis termelőt és/vagy fogyasztót összefogó, közepes léptékű energiaközösségek jelenleg a beruházási és az átvételi ártámogatásokhoz sem férhetnek hozzá.

Feladatok

Az államnak 2021. június 30-ig kell a REDII-ben megjelenő új jogszabályokat átültetni a magyar jogrendbe. Ennek keretében az alábbiak biztosítása szükséges:

➤ Egyenlő esélyű hozzáférés a hálózathoz:

Egységes hálózathasználati rendszert kell kidolgozni, amely arányos az erőművek nagyságával, jövedelmezőségével és a hálózathasználatot terhelő költségeivel. Ez a gyakorlatban progresszív hálózathasználati díjakat jelenthet, a kisebb méretű erőműveknek fajlagosan alacsonyabb díjat kellene fizetniük.

➤ Egyenlő esélyű hozzáférés a támogatásokhoz:

A beruházási- és átvételiár-támogatásoknál figyelembe kell venni az energiaközösségek nonprofit jellegét: nyereségük csak a tagjaik és működési helyük gazdasági, társadalmi, környezeti javát szolgálhatja. Ezért a megújuló támogatási rendszerben (METÁR) külön csatornát (pénzügyi keretet és feltételrendszert) kell biztosítani az energiaközösségeknek. Indokolt továbbá az elindulásukhoz szükséges költségek támogatása, míg a beruházásokhoz kedvezményes kamatozású hitel biztosítására van szükség.

➤ Adminisztratív egyszerűsítések:

Az energiaközösségek az új jogok szerint energiatermelőként és -kereskedőként is megjelenhetnek a piacon, ezekre a szereplőkre jelenleg bonyolult adminisztratív szabályok vonatkoznak, amelyeket egyszerűsíteni, egységesíteni szükséges az energiaközösségek működési elvéhez igazítva.

➤ Támogató keretrendszer:

Annak érdekében, hogy az új lehetőségekkel minél több közösség élni tudjon, az önkormányzatok bevonásával indokolt lenne egyablakos ügyintézés bevezetése, így egy helyen hozzáférhetnének a megalakuláshoz, működtetéshez szükséges információkhoz, jogi, szervezési, műszaki és pénzügyi tanácsokhoz és támogatásokhoz.

E célok megvalósításáért dolgozik az MTVSZ Közösségi energia programja keretében.

